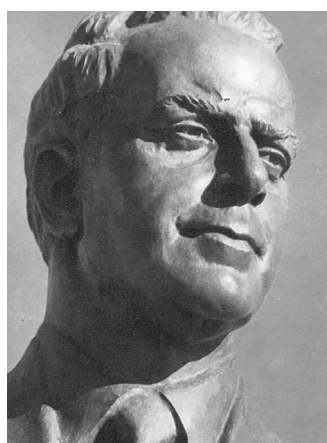




Milli azadlıqdan
şirin nemət yoxdur!



YENİ AZƏRBAYCAN

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi Azərbaycan xalqının milli sərvətidir
Qəzet 1993-cü ilin aprel ayından nəşr olunur. Yeni Azərbaycan Partiyasının orqanı.

01 sentyabr
2026-cı il,
çərşənbə axşamı
№ 156 (7223)
Qiyməti
60 qəpik

Prezident və Birinci xanım Bişkekdə...



Azərbaycan-Qırğızıstan: Strateji müttəfiqliyin keyfiyyətə yeni mərhələsi

Bax səh. 4



ŞƏT-in 25 illik inkışaf və genişlənmə yolu

Bax səh. 3

Sahibkarlar üçün yeni
güzəştlər qüvvəyə minir

Bax səh. 4

Tarixin ən qanlı
qarşıdurması

Bax səh. 6

İrəvanda milli mətbuatımızın
fədaisi Mustafa Hüseynov

Bax səh. 7

Qara fələyin
ağ maskası

Bax səh. 7

Süni intellekt dövlət idarəçiliyinə daxil olur

Bax səh. 5



İslandiya AI-yə üzlük danışqlarının bərpasını rədd edib

Bax səh. 6



Prezident və Birinci xanım Bişkekdə...

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Şəxsi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) tədbirlərində iştirak etmək üçün avqustun 31-də Qırğız Respublikasına işgüzar səfərə gəlir.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı Qırğızistan Nazirlər Kabinetinin sədri - Prezident Administrasiyasının rəhbəri Adılbek Kasımalıyev qarşılayıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Bişkekdə Şəxsi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ŞƏT) Zirvə toplantısı çərçivəsində avqustun 31-də Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyanla görüş keçirir.

Liderlər 2025-ci il 8 avqust tarixli Vaşinqton Sülh Zirvə görüşünün, ABŞ Prezidenti Donald Trampın şəhidliyi ilə Prezident İlham Əliyevin və Baş nazir Nikol Paşinyanın imzaladığı

dividendlərinin mühüm əyani təzahürü kimi qeyd edilib. Liderlər, həmçinin işgüzar dairələr arasında təmasları alqışlayıb və qarşılıqlı faydalı iqtisadi, ticarət və enerji əməkdaşlığının daha da genişləndirilməsi imkanları barədə fikir mübadiləsi aparıblar.

Tərəflər Azərbaycan ilə Ermənistanın dövlət sərhədinin delimitasiyası üzrə müvafiq dövlət komissiyalarının mühüm rolunu qeyd edib, onların iki

və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin qarşılıqlı etimadın gücləndirilməsi və daha geniş sülh gündəliyinin dəstəklənməsinə verdikləri töhfələrini qeyd

Avqustun 31-də Qırğızistanın paytaxtı Bişkek şəhərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə görüşü olub.

Dövlətimizin başçısı Qa-

edərək, onların iştirakı ilə etimad quruculuğu üzrə təmasları müsbət dəyərləndiriblər.

Prezident İlham Əliyev və Baş nazir Nikol Paşinyan

Görüşdə Azərbaycanla Qazaxıstan arasında strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik əlaqələrinin uğurla inkişaf etdiyi qeyd olundu, münasibətlərimizin dərinləşdirilməsində yüksək səviyyədə qarşılıqlı səfərlərin və təmasların önəmi vurğulandı.

yan birbaşa ikitərəfli təmaslar vasitəsilə davamlı sülhün daha da möhkəmləndirilməsi, dövlətlərarası münasibətlərin normallaşdırılması prosesinin irəlilə-

dilməsi və bağlantıların gücləndirilməsi istiqamətində addımları davam etdirmək barədə razılığa gəliblər.

bütün sahələrdə münasibətləri genişləndirməkdə maraqlı olduqlarını qeyd etdi.

Məsud Pezeşkian ölkərimiz arasında əlaqələrin qardaşlıq və dostluq xarakteri daşdığını vurğulayaraq, İranın bütün qonşu ölkələrlə yaxşı münasibətlərə malik



ları Birgə Bəyannamənin, həmçinin "Azərbaycan Respublikası ilə Ermənistan Respublikası arasında sülhün və dövlətlərarası münasibətlərin təsis olunması haqqında Saziş"nin razılaşdırılmış mətninin parafırlanmasının tarixi əhəmiyyətini vurğulayıblar.

Azərbaycanın neft məhsullarının Ermənistanı ixracı, üçüncü ölkələrdən taxıl və digər əmtəənin Azərbaycan ərazisi ilə Ermənistanı tranziti, həmçinin iki ölkə arasında ticarət əlaqələrinin qurulması sülh

ölkə arasında əldə olunmuş razılaşmalara uyğun olaraq, öz işlərini davam etdirməsinin vacibliyini vurğulayıblar.

Liderlər Vaşinqton Sülh Zirvə görüşünün mühüm nəticələrindən biri olan "Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutu"nın (TRIPP) həyata keçirilməsi ilə bağlı növbəti praktiki addımlar barədə müzakirə aparıb və TRIPP boyunca bağlantı layihələrinin əhəmiyyətini qeyd ediblər.

Liderlər parlamentarilər

zaxıstan Respublikasının yeni parlamentinə - Qurultaya keçirilən ilk seçkilərin uğurla baş tutması münasibətilə təbriklərini çatdıraraq qeyd etdi ki, bu, Prezident Kasım-Jomart Tokayevin rəhbərliyi ilə ölkədə aparılan genişmiqyaslı islahatlara Qazaxıstan xalqının dəstəyinin növbəti nümunəsi idi.

Qazaxıstan Prezidenti dövlətimizin başçısının göndərdiyi təbrik məktubuna və Azərbaycanından olan müşahidəçilərin bu seçkilərdə fəal iştirakına görə minnətdarlığını bildirdi.

Nəqliyyat-logistika məsələləri müzakirə olundu, Orta Dəhlizin əhəmiyyətinə toxunuldu, bu istiqamətdə Azərbaycanla Qazaxıstan arasında əməkdaşlığın perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Dövlət başçıları Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirənin sammitinin Bakıda keçiriləcəyinə də toxundular.

Söhbət zamanı gələcək təmaslar və qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər müzakirə olundu.

ni və telefon danışqlarını məmnunluqla xatırladı, İranın üzvləşdiyi bu çətin vəziyyətdə Prezident İlham Əliyevin mövqeyinin, nümayiş etdirdiyi dəstəyin, verdiyi başsağlığının, həmçinin Azərbaycan tərəfindən göstərilən humanitar yardımın İran dövləti və xalqı tərəfindən çox yüksək qiymətləndirildiyini vurğuladı, bütün bunlara görə bir daha minnətdarlığını bildirdi.

Əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsi üçün çox yaxşı imkanların olduğunu deyən İran Prezidenti Azərbaycanla

olmaq niyyətində olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı da öz növbəsində İranın üzvləşdiyi bu şəraitdə Azərbaycanın yardımının qardaşlıq nümunəsi olduğunu vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev dedi ki, ölkəmiz İranla bağlı yaranmış vəziyyətin sülh və danışıqlar yolu ilə həllinin tərəfdarıdır.

Söhbət zamanı Azərbaycanla İran arasında əməkdaşlığın müxtəlif sahələrdə inkişaf perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.



Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva avqustun 31-də Qırğızistanın paytaxtı Bişkek şəhərində keçirilən 6-cı Dünya

Köçəri Oyunlarının açılış mərasimində iştirak ediblər.

Dünya Köçəri Oyunlarının əsas məqsədlərindən biri əsrlər boyu müxtəlif xalqları birləşdirən dostluq, birlik və

qarşılıqlı hörmət kimi dəyərləri təbliğ etməkdir. Bu tədbir köçəri sivilizasiyasının irsinin, mədəniyyətinin, qədim ənənələrinin və milli dəyərlərinin nümayiş etdirilməsi,

qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından mühüm beynəlxalq platforma kimi qiymətləndirilir. Dünyanın müxtəlif ölkələrindən nümayəndələri bir araya gətir-

cək bu Oyunlar çərçivəsində köçəri xalqların tarixən formalaşdırdıqları ənənəvi qədim idman növləri, o cümlədən atçılıq, güləş, oxatma və digərləri üzrə yarışlar təşkil

ediləcək.

Sentyabrın 6-dək davam edəcək tədbir çərçivəsində iştirakçı ölkələrin mədəni irsi və milli adət-ənənələri də təqdim olunacaq.



\$ƏT-in 25 illik inkişaf və genişlənmə yolu

Son illərdə çoxvektorlu xarici siyasət kursuna malik olan Azərbaycanla Asiya-nın ayrı-ayrı aparıcı dövlətləri arasında əlaqələrin intensivləşməsi diqqət çəkir. Bu əlaqələr həm ikitərəfli, həm də çox-tərəfli platformalarda inkişaf etdirilir. Dünyanın bir sıra digər regionlarında olduğu kimi, Asiyada da Azərbaycana marağın artması isə bir sıra mühüm amillərlə şərtlənir. Burada Prezident İlham Əliyevin müəyyənləşdirdiyi siyasi kursun və ölkəmizin bağlantılar nöqteyi-nəzərindən son dərəcə əlverişli coğrafi yerləş-

məyə malik olmasının önəmini xüsusi qeyd edə bilərik. Azərbaycan daim multilateralizm mövqeyindən çıxış etməklə yaxın və uzaq dövlətlərlə əlaqələrini genişləndirməyə çalışır. qarşılıqlı hörmətə və maraqlara əsaslanan bu siyasət ölkəmizə bütün dünyada böyük nüfuz qazandırır. Qürurverici haldır ki, bu gün respublikamız beynəlxalq səviyyədə orta güc dövləti kimi qəbul olunur, eyni zamanda Prezident İlham Əliyev şəxsinə böyük hörmətin təsdiqi olaraq ölkəmizin üzv olduğu və yaxud üzv olmadığı beynəlxalq təşkilatların mötəbər tədbirlərinə fəxri qonaq qismində dəvətlər alır.

Azərbaycanın əlverişli coğrafi mövqeyinə gəldikdə isə ölkəmiz Şərqlə Qərbi, Asiya ilə Avropa arasında körpü rolunu oynayır və ən optimal bağlantını təmin etmək iqtidarındadır. Hazırda dünyada müşahidə edilən geosiyasi və geo-iqtisadi gərginliklər səbəbindən bir sıra bağlantıların ciddi təhdid altına düşdüyü, fəaliyyətləri iflic olduğu bir vaxtda Azərbaycan öz ərazisindən təhlükəsiz marşrutlar təqdim edir. Bunlar Şərqi-Qərbi, Şimal-Cənub və Transxəzər (Orta Dəhliz) xətləridir. Perspektivdə isə Orta Dəhliz TRIPP marşrutu (Zəngəzur dəhlizi) ilə şəxələndiriləcək.

Eyni zamanda, ölkəmizin üstünlüyü yalnız əlverişli coğrafi yerləşmə ilə bağlı deyil. Son 22 ildə Prezident İlham Əliyev strateji yanaşmalar ortaya qoymaqla ölkəmizdən keçən bütün beynəlxalq marşrutlar üzrə yüksək səviyyəli nəqliyyat-logistika infrastrukturunu yaratmağa nail olub. Bunun nəticəsində də hazırda respublikamız Avrasiyanın çox mühüm nəqliyyat

hablarından biri qismində çıxış edir. Asiya dövlətlərinin son illərdə ölkəmizə marağının artması da bu və ya digər amillərdən qaynaqlanır. Artıq Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətləri vahid siyasi və iqtisadi məkan qismində çıxış edirlər. Respublikamızla Asiya nəhəngi Çin arasında strateji tərəfdaşlıq münasibətləri yüksək dinamikaya malikdir. Bu kontekstdə ölkəmizin Asiya dövlətlərini bir araya gətirən Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı (ŞƏT) ilə əlaqələrinin genişlənməsi xüsusi diqqət çəkir.

10 tamhüquqlu, 2 müşahidəçi və 15 dialoq tərəfdaşı ölkəsini birləşdirən nüfuzlu beynəlxalq təşkilat

Həm ərazisinə, həm də əhalisinə görə dünyanın ən böyük ölkələrindən bir neçəsinin üzv olduğu Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatı 15 iyun 2001-ci ildə Qazaxıstan, Çin, Qırğızıstan, Rusiya, Özbəkistan və Tacikistan tərəfindən Şanxayda təsis olunub. Təşkilatın əsas məqsədləri üzv dövlətlər arasında qarşılıqlı etimad və qonşuluq münasibətlərinin gücləndirilməsi, si-

yasət, ticarət və iqtisadiyyat, elm və texnologiya, mədəniyyət, o cümlədən təhsil, enerji, nəqliyyat, turizm, ətraf mühitin qorunması və digər sahələrdə səmərəli əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, regionda sülh, təhlükəsizlik və sabitliyin əldə edilməsi üçün birgə səylərin göstərilməsi, yəni siyasi və iqtisadi beynəlxalq düzünün yaradılması üçün addımların atılmasından

ibarətdir. Bu il yaradılmasının 25-ci ildönümünü qeyd edən ŞƏT-in sərəfçisi 10 tamhüquqlu, 2 müşahidəçi və 15 dialoq tərəfdaşı ölkəsi var. Təşkilatın əhatə etdiyi coğrafiya təxminən 36 milyon kvadratkilometr, üzv ölkələrin ümumi əhalisi isə 3,4 milyard nəfərdən çoxdur. Dünya Bankının 2025-ci il məlumatlarına əsasən, ŞƏT-in

10 üzv ölkəsinin ümumi nominal ÜDM-i təxminən 27,4 trilyon dollar təşkil edir ki, bu da dünya ÜDM-in təxminən 23,1 faizinə bərabərdir. Təşkilatın üzvləri arasında Çin, Hindistan və Rusiya kimi global iqtisadi və siyasi güclərlə yanaşı, İran və Pakistan kimi geostrateji əhəmiyyətli dövlətlər, həmçinin Mərkəzi Asiyanın Qazaxıstan, Öz-

bəkistan, Qırğızıstan və Tacikistan kimi ölkələri yer alır. Belarusun da üzvlüyü ilə ŞƏT-in Avrasiya miqyasında əhatə dairəsi daha da genişlənib. ŞƏT bir tərəfdən dünyanın ən böyük əhali və istehlak bazarlarını, digər tərəfdən zəngin enerji və xammal resurslarına malik ölkələri, eyni zamanda, Avrasiyanın əsas quru nəqliyyat marşrutlarını bir platformada birləşdirir. Bu xüsusiyyət təşkilatın iqtisadi və geosiyasi əhəmiyyətini daha da artırır.

Geniş institusional əməkdaşlıq sistemi

ŞƏT ötən 25 ildə böyük inkişaf və genişlənmə yolu keçib. Ötən dövrdə qurumun beynəlxalq nüfuzu və funksionallığı əhəmiyyətli dərəcədə artıb. Xatırladaq ki, təşkilatın əsasında əvvəlcə Çinlə Mərkəzi Asiyanın postsovet dövlətləri arasında sərhədlərdə etimadın möhkəmləndirilməsi, hərbi risklərin azaldılması və qarşılıqlı təhlükəsizliyin təmin olunmasına yönələn mexanizmlər dayanırdı. Sonradan bu əməkdaşlıq daha geniş siyasi, təhlükəsizlik, iqtisadi və humanitar gündəliyə malik beynəlxalq təşkilata çevrilib. Əvvəlcə Asiya nəhəngi Çin və 5 postsovet respublikası ilə təməli qoyulan ŞƏT-in sonrakı illərdə coğrafiyası genişlənib. Belə ki, 2017-ci ildə Hindistan və Pakistan, 2023-cü ildə İran, 2024-cü ildə isə Belarus

qurumda tamhüquqlu üzvlər sırasına qoşulub. Təşkilatın hüquqi əsasını 2002-ci ildə imzalanmış ŞƏT Xartiyası təşkil edir. Sənəddə dövlətlərin suverenliyinə, müstəqilliyinə, ərazi bütövlüyünə və sərhədlərinin toxunulmazlığına qarşılıqlı hörmət, daxili işlərə qarışmamaq, gücdən istifadə etməmək və fikir ayrılıqlarını sülh yolu ilə həll etmək kimi prinsiplər təsbit olunub. Xartiya üzv dövlətlərin bərabərliyini və ŞƏT-in digər dövlətlərə və beynəlxalq təşkilatlara qarşı yönəlmədiyini də müəyyən edir. Bu yanaşma təşkilatın mühüm xüsusiyyətini ortaya qoyur. ŞƏT vahid siyasi və ya hərbi blok deyil. Onun daxilində fərqli siyasi sistemlərə, xarici siyasət prioritetlərinə və iqtisadi maraqlara malik dövlətlər təmsil olu-

nur. Buna baxmayaraq, həmin dövlətlər ortaq maraq kəşb edən məsələlər üzrə eyni platformada əməkdaşlıq edirlər. Təşkilatın hüquqi bazasının 25-dən çox saziş və digər normativ sənədi əhatə etməsi, fəaliyyətinin isə təhlükəsizliklə məhdudlaşmaması ŞƏT-in geniş institusional əməkdaşlıq sistemində çevrildiyini göstərir. Terrorizm, separatizm, ekstremizm, narkotik və silahların qanunsuz dövriyyəsi, transmilli cinayətkarlıqla mübarizə ilə yanaşı, iqtisadi və investisiya əməkdaşlığı, nəqliyyat və kommunikasiya infrastrukturunu, tranzit imkanları və enerji sistemlərinin inkişafı da təşkilatın gündəliyində yer alır. ŞƏT-in 2023-ci ilədək İnkişaf Strategiyası təşkilatın gələcək istiqamətlərini də müəyyənləşdirir. Sənəddə təhlükəsizliklə yanaşı, ticarət, iqtisadiyyat və investisiya əməkdaşlığının genişləndirilməsi, birgə layihələrin həyata keçirilməsi, elm və texno-

logiya, səhiyyə, ətraf mühit və təhsil sahələrində əlaqələrin inkişafı prioritet kimi göstərilir. Bu baxımdan ŞƏT-i yalnız təhlükəsizlik təşkilatı kimi təqdim etmək düzgün deyil, həm də böyük əmək resursu, sənaye imkanları və gələcək iqtisadi artım üçün geniş baza deməkdir. Çinin təxminən 19,5 trilyon dollarlıq, Hindistanın 3,96 trilyon dollarlıq, Rusiyanın isə 2,56 trilyon dollarlıq nominal ÜDM-i ŞƏT məkanının iqtisadi miqyasını aydın göstərir. Qazaxıstan və Özbəkistan kimi Mərkəzi Asiya iqtisadiyyatlarının sürətli inkişafı da bu mənzərəni

olmazdı. Onun fəaliyyəti siyasi-diplomatik dialoqdan iqtisadiyyata, enerjiden nəqliyyata, elmdən təhsilə qədər geniş sahələri əhatə edir. ŞƏT coğrafiyasında həm böyük enerji istehsalçıları, həm də dünyanın əsas enerji istehlakçıları yerləşir. Rusiya, İran və Qazaxıstan mühüm neft və qaz ehtiyatlarına malikdir. Çin və Hindistan isə global enerji tələbatının əsas mərkəzləri sırasındadır. Eyni zamanda, ŞƏT məkanı Şərqdən Qərbə, Şimaldan Cənuba uzanan əsas quru nəqliyyat istiqamətlərinin böyük hissəsini əhatə edir. Çin və Mərkəzi Asiyanın istehsal və ticarət mərkəzləri, Rusiya, İran və Hindistan istiqamətləri, Xəzər hövzəsi və Qərb bazarları arasında əlaqələrin genişlənməsi yeni logistika imkanlarını ön plana çıxarır.

ŞƏT məkanında Azərbaycanın artan strateji önəmi

Dünyada elə dövlətlər var ki, onların bu və ya digər beynəlxalq təşkilatda təmsilçiliyi formal səciyyəvi daşıyır. Bu qəbildən olan ölkələr sərəfçisi yer alırlar təşkilatlara hər hansı bir töhfə vermirlə də onların bitib tükenməyən umacaqlarından çıxış edirlər. Güclü Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarda təmsilçiliyi isə tamam fərqli baxış bucağından diqqət çəkir. Ölkəmiz hansısa bir beynəlxalq təşkilatda təmsilçiliyə böyük məsuliyyət kimi yanaşır və daim onların fəaliyyətinə öz dəstəyini göstərir. Bu baxımdan Azərbaycan-ŞƏT münasibətləri də istisnaqlı təşkil etmir. Qeyd edək ki, Azərbaycan bu nəhəng məkanla yalnız ikitərəfli əlaqələr vasitəsilə deyil, institusional əməkdaşlıq çərçivəsində də bağlıdır. 2015-ci ilin 9-10 iyul tarixlərində Rusiyanın Ufa şəhərində keçirilmiş ŞƏT-in Zirvə toplantısı zamanı qəbul edilmiş qərarə əsasən, Azərbaycan bu dialoq üzrə tərəfdaş statusu verilib. Prezident İlham Əliyev 17 may 2016-cı il tarixində "Azərbaycan Respublikasına Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının dialoq üzrə tərəfdaşı statusunun verilməsi haqqında" Memorandumu təsdiqləyib. Bu status Azərbaycanın təşkilatın siyasi, iqtisadi, nəqliyyat, enerji, təhlükəsizlik və humanitar gündəliyi ilə əlaqələrini genişləndirməsinə imkan verir.

Azərbaycan üçün bu məkan həm mövcud ticarət əlaqələri, həm də nəqliyyat, logistika, investisiya, sənaye və enerji imkanlarının genişləndirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Lakin ölkəmizin əsas üstünlüyü ŞƏT üzvləri ilə iqtisadi miqyas baxımından rəqabət aparmasında deyil, həmin nəhəng iqtisadi məkanı daha geniş Avrasiya bazarları ilə birləşdirə bilməsindədir. Müasir dünyada enerji ehtiyatlarının mövcudluğu qədər onların təhlükəsiz, sabit və şəxələndirilmiş marşrutlarla istehlak bazarlarına çatdırılması da strateji əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycanın faydası məhz bu mərhələdə daha aydın görünür. Ölkəmiz ŞƏT-in ən böyük enerji istehsalçısı deyil. Lakin Azərbaycan enerjinin istehsal olunduğu bölgələrlə istehlak bazarları arasında bağlantı yaradan mühüm dövlətlərdən biridir. Cənub Qaz Dəhlizi bunun ən aydın nümunəsidir. Təxminən 3500 kilometr uzunluğunda olan bu enerji sistemi Azərbaycan qazını Gürcüstan və Türkiyə vasitəsilə Avropaya çatdırır. 2025-ci ildə Azərbaycan Avropa İttifaqına üzv dövlətlərə bu dəhliz vasitəsilə 12,5 milyard kubmetr təbii qaz tədarük edib. Bakı-Tbilisi-Ceyhan, TANAP və TAP kimi layihələr də Azərbaycanın enerji infrastrukturunun müxtəlif regionları birləşdirən imkanlarını nümayiş etdirir. Cənub Qaz Dəhlizi bunun ən aydın nümunəsidir. Eyni məntiq nəqliyyat sahəsində də özünü göstərir. ŞƏT məkanı Şərqdən Qərbə, Şimaldan Cənuba uzanan əsas quru nəqliyyat istiqamətlərinin böyük hissəsini əhatə edir. Çin və Mərkəzi Asiyanın istehsal və ticarət mərkəzləri, Rusiya, İran və Hindistan istiqamətləri, Xəzər hövzəsi və Qərb bazarları arasında əlaqələrin genişlənməsi yeni logistika imkanlarını ön plana çıxarır. Azərbaycan bu xəritədə xüsusi coğrafi mövqeyə malikdir. Ölkəmiz eyni vaxtda Şərqi-Qərbi və Şimal-Cənub nəqliyyat marşrutlarının kəsişməsində yerləşir. Bakı-Limanı, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, Orta Dəhliz və "Şimal-Cənub" Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizi müxtəlif istiqamətlər üzrə bağlantılar yaradır. Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının birinci mərhələ üzrə illik yükəşirmə qabiliyyətinin 15 milyon ton və 100 min TEU təşkil etməsi, gələcəkdə bu imkanın 25 milyon ton və 500 min TEU-ya çatdırılmasının nəzərdə tutulması Azərbaycanın bu nəqliyyat sistemindəki rolunu daha da gücləndirir bilər.

Ölkəmizin çoxtərəfli diplomatiya təcürbəsi də bu mövqeyi tamamlayır. Azərbaycanın Qoşulmama Hərəkatına 2019-2023-cü illərdə sədrliyi, COP29-a və Ümumdünya Şəhərsalma Forumuna ev sahibliyi, D-8-ə

üzvlüyü, 2026-cı ildə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Xankəndidə Zirvə toplantısının keçirilməsi Azərbaycanın müxtəlif regional və beynəlxalq platformalarda fəal rolunu göstərir. Azərbaycanın 2024-2026-cı illərdə Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirəyə sədrliyi və bu il Bakıda AQEM Zirvə toplantısının keçirilməsinin planlaşdırılması da ölkəmizin çoxtərəfli diplomatiya imkanlarını genişləndirir. Azərbaycanın ŞƏT-lə siyasi təmaslarının intensivləşməsi Prezident İlham Əliyevin təşkilatın yüksək səviyyəli tədbirlərində iştirakı ilə də özünü göstərir. Dövlətimizin başçısı 2022-ci ildə Özbəkistanda keçirilən ŞƏT Sammitində fəxri qonaq qismində iştirak edib, 2024-cü ildə Qazaxıstanda keçirilən ŞƏT üzrə Müşavirəyə sədrliyi və bu il Bakıda AQEM Zirvə toplantısının keçirilməsi planlaşdırılması da ölkəmizin çoxtərəfli diplomatiya imkanlarını genişləndirir. Azərbaycanın ŞƏT-lə əməkdaşlığı həmçinin təhlükəsizlik, iqtisadiyyat və humanitar sahələrdə əhatə edir. Terrorçuluq, ekstremizm, separatçılıq, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi, kibercinayətkarlıq və transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıqla

mübarizə təhlükəsizlik gündəliyində mühüm yer tutur. İqtisadi sahədə isə ticarət və investisiyalarla yanaşı, energetika, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat və kommunikasiyalar, telekommunikasiya, kiçik və orta biznes, multimodal dəhlizlər və tranzit imkanlarının inkişafı ön plana çıxır. Humanitar əməkdaşlıq da münasibətlərin mühüm istiqamətlərindədir. Mədəniyyət, təhsil, elm, səhiyyə, turizm, sivilizasiyalararası dialoq, multikulturalizm və tolerantlıq sahələrində əlaqələr tərəfdaşlığın genişlənməsinə mühüm töhfələr verir. Fondun təşkilatçılığı ilə ŞƏT-in 2024-cü ilində Azərbaycanın 2018-ci ildə Azərbaycanın mədəniyyəti günü, 2021-ci ildə isə dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin 880 illik yubileyi qeyd edilib və qərargahda Nizami Gəncəvinin büstü qoyulub. N.Gəncəvi Çin filosofu Konfutsindən sonra ŞƏT-in qərargahında büstü qoyulmuş ikinci tarixi şəxsiyyətdir.

Azərbaycan-Qırğızıstan: Strateji müttəfiqliyin keyfiyyətə yeni mərhələsi



Ticarət dövriyyəsi davamlı olaraq artır

Azərbaycan və Qırğızıstan son illərdə ikitərəfli münasibətlərin inkişafı və keyfiyyətə yeni mərhələyə çatması üçün qarşılıqlı təmasları daha da artırmaqdadır. Ölkələr arasında ticarət, iqtisadiyyat, investisiya, nəqliyyat və digər sahələrdə mühüm layihələrin həyata keçirilməsi birgə əməkdaşlığın gündəliyini daha da genişləndirib və tərəflər sərmayə təşəbbüslərini artırmaq üçün ortaq maliyyə institutunun imkanlarından faydalanmaq niyyətindədir.

İki ölkə arasında iqtisadi göstəricilər də yüksəlməkdədir. 2026-cı ilin yanvar-

iyul aylarında ticarət dövriyyəsi artaraq 35 milyon dollara çatıb.

İki ölkə arasında enerji təhlükəsizliyi və yanacaq tədarükü sahəsində də əməkdaşlıq dərinləşir. Qırğızıstan daxili bazarının neft məhsulları təminatı və tədarükün şaxələndirilməsi məqsədilə Azərbaycan müraciət edərək, Bakı öz enerji təhlükəsizliyinin etibarlı tərəfdaşı kimi gördüyünü nümayiş etdirib. Nəqliyyat sektorunda AZAL-ın Bakı-Bişkek müntəzəm və Bakı-İsık-Kul mövsümi hava yolu səfərləri işgüzar və turizm əlaqələrini canlandırır.

Orta Dəhlizdə ortaq maraqlar

Azərbaycan bütün türkdilli dövlətlərlə olduğu kimi, Qırğızıstanla da əlaqələrin inkişafına önəm verir, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün tədbirlər görür. Regional əməkdaşlığın ən vacib elementlərindən birini Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu (Orta Dəhliz) təşkil edir. Orta dəhliz Asiya ilə Avropa arasında strateji nəqliyyat xətti-

nə çevrilməkdədir. Bu kontekstdə tikintisi sürətlənən Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan dəmir yolu xüsusi çəkiyə malikdir. Layihə başa çatdıqdan sonra bu xətt Orta Dəhlizin şərq hissəsini təşkil edəcək. Bununla yüklərin Xəzər dənizi, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə üzərindən Avropaya daşınması daha da sürətlənəcək. Bu səbəbdən Zəngəzur dəhlizi layihəsi Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan də-

Azərbaycan-Qırğızıstan münasibətləri ənənəvi dostluq və qardaşlıq telləri ilə bir-birinə bağlıdır. Ortaq mədəni irs, dil və din, ortaq tarix dövlətlərarası münasibətlərin davamlı olaraq daim irəliləməsində mühüm rol oynayıb. Müstəqillik dövründə yeni məzmun kəşf edən dövlətlərarası əlaqələr mütəmadi səfərlərin və imzalanmış mühüm sənədlərin fonunda ön yaxın tərəfdaşlıq həddinə

yüksəlib. Qarşılıqlı hörmətə, etimada və strateji tərəfdaşlığa əsaslanan birgə əməkdaşlığın dərinləşməsi və Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamənin imzalanması münasibətləri keyfiyyətə yeni səviyyəyə çatdırıb. Prezidentlər - İlham Əliyev və Sadır Japarovun son illərdə davamlı xarakter alan qarşılıqlı səfərləri sayəsində münasibətlər strateji tərəfdaşlıqdan müttəfiqlik səviyyəsinə

yüksəlib.

Dövlətlərarası Şüaranın fəaliyyəti, tərəflər arasında imzalanan 105-dən artıq sənəd münasibətləri siyasi dialoqdan iqtisadi əməkdaşlığa, parlament diplomatiyasından humanitar münasibətlərə qədər bütün istiqamətlər üzrə davamlı inkişaf edir. Tərəflər arasında əlaqələr ildən-ilə inkişaf edərək hazırda yeni mahiyyət kəşf etməkdədir.



mir yolunun məntiqi davamı kimi qiymətləndirilir.

Zəngəzur dəhlizinin reallaşdırılması isə nəqliyyat ideyasının konseptual yanaşması olaraq Naxçıvan dəmir yolunu Azərbaycan dəmir yollarının tərkib hissəsi kimi birləşdirməklə yanaşı, Orta Dəhlizin TRIPP layihəsinə inteqrasiyasını təmin edəcək, Mərkəzi Asiya, Cənubi Qafqaz, Xəzər regionlarını, o cümlədən Azərbaycan və Qırğızıstanı vahid geosiyasi və geoiqtisadi blokda birləşdirəcək.

Bu trans-kommunikasiya modeli hər iki ölkənin daha fəal və sıx əməkdaşlığına yeni imkanlar açacaq.

Əməkdaşlığın çoxtərəfli platforması

Tərəflər ikitərəfli və regional strateji məsələlərdə vahid ortaq mövqə sərgiləməklə siyasi, iqtisadi-sosial və digər sahələrdə möhtəşəm uğurlara nail olub. İqtisadi mübadilə, tranzit daşınmaları son illərin rekord göstəricilərinə çatıb. Azərbaycan və Qırğızıstan beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində bir-birini dəstəkləyən dost dövlətlərdir. BMT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Türk Dövlətləri Təşkilatı, Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət

və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirə (AQEM), İqtisadi

Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər çoxtərəfli platformalarda hər iki ölkə beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə əsaslanan mövqedən çıxış edir. Xüsusilə Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlıq Azərbaycan-Qırğızıstan münasibətlərinə yeni məzmun qazandıraraq iqtisadi, nəqliyyat, rəqəmsallaşma, təhsil və humanitar sahələrdə birgə layihələrin həyata keçirilməsi üçün geniş imkanlar yaradır.

Azərbaycan-Qırğız İnkişaf Fondu investisiyalar cəlb edəcək

İqtisadi əməkdaşlığın artırılması üçün birgə layihələrin təşviqi, iqtisadiyyatın sənayenin müasirləşdirilməsi və inkişafı, ikitərəfli iqtisadi əməkdaşlığın genişləndirilməsi məqsədi ilə yaradılmış Azərbaycan-Qırğız İnkişaf Fondu bu hədəflərə çatmaqda ən optimal maliyyə mənbəyi rolunu oynayır. Qeyd edək ki, Azərbaycan-Qırğızıstan İnkişaf Fondunun yaradılması ilə bağlı

ilkin saziş 2024-cü il aprelin 24-də Bakıda imzalanıb. Bu qərar 2022-ci il oktyabrın 11-də Qırğızıstanın paytaxtı Bişkekdə imzalanmış ilkin sazişdən sonra verilib və buna əsasən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2022-ci ilin dekabrında İnkişaf Fondunun yaradılmasını təsdiq edən qanun imzalayıb. Fondun nizamnamə kapitalı ilkin olaraq 25 milyon dollar müəyyən

edilmişdi, lakin inkişaf layihələrini dəstəkləmək imkanlarını genişləndirmək üçün 2023-cü ildə 100 milyon dollara qədər artırılıb.

Mənzil-qoragahı Bişkek şəhərində yerləşən Azərbaycan-Qırğızıstan İnkişaf Fondu müxtəlif maliyyə alətlərindən istifadə etməklə Qırğızıstanda qeydiyyatdan keçmiş və fəaliyyət göstərən sahibkarlıq

subyektlərinin aqrar-sənaye kompleksi, energetika, bağçılıq, tekstil, turizm və digər sahələr üzrə prioritet layihələrinə investisiyalar yatırmağı hədəf seçib. Fond artıq ümumi dəyəri 52,7 milyon dollar olan strateji biznes layihələrini maliyyələşdirib.

Son bir ildə keçirilən Azərbaycan-Qırğız İnkişaf Fondunun iclaslarında bir çox istiqamətlər üzrə faydalı müzakirələr aparılıb, fondun maliyyə alətləri ilə planlaşdırıldığı layihələrin icrası üçün təşəbbüslər irəli sürülüb. Azərbaycan hökuməti, bey-

nəlxalq maliyyə institutları və xarici hökumətlərin maliyyə təşkilatları tərəfindən, habelə Qırğız Respublikasının qanunvericiliyi ilə qadağan olunmayan digər mənbələrdən formalaşan fondun nizamnamə kapitalını daha da artırmaq niyyətindədir.

Beləliklə, əsl qardaşlıq və dostluğa əsaslanan Azərbaycan-Qırğızıstan əlaqələri və müttəfiqliyi iki xalqın mənafelərinə uyğun olaraq bundan sonra da birgə səylərlə yüksələn xətt üzrə inkişaf etməyə və güclənməyə davam edəcək.

E.CƏFƏRLİ

Sahibkarlar üçün yeni güzəştlər qüvvəyə minir

Qeyri-neft məhsulları ixracatçıların gömrük və daşınma xərclərinin bir hissəsi dövlət hesabına kompensasiya ediləcək

Sentyabrın 1-dən etibarən Azərbaycan məhsul qeyri-neft-qaz məhsullarının ixracı zamanı sahibkarların qarşılaşdığı gömrük rəsmiləşdirilməsi və daşınma xərclərinin bir hissəsi dövlət büdcəsi hesabına kompensasiya ediləcək. Dövlət başçısının “Mikro, kiçik və orta biznesin inkişafı, investisiyaların və ixracın təşviqi sahəsində idarəetmənin

təkmilləşdirilməsi və bununla əlaqədar bəzi məsələlərin tənzimlənməsi haqqında” fərmanına uyğun olaraq, qeyri-neft-qaz sektorunda fəaliyyət göstərən ixracatçıların daşınma xərclərinin 70 faizə qədər hissəsi dövlət tərəfindən qarşılanacaq, bəzi gömrük rəsmiləşdirilməsi xərcləri isə kompensasiya olunacaq. Sahibkarlara ödəniləcək dəstəyin məbləği

ixracda istifadə olunacaq nəqliyyatın növünə görə nəqliyyat xərci və gömrük dəyəri əsasında müəyyən ediləcək.

Daşınma xərclərinin subsidiyalaşdırılması dəmir yolu, hava və dəniz nəqliyyatı, eləcə də Azərbaycanda qeydiyyatda olan avtomobillərlə həyata keçirilən daşınmalar üçün nəzərdə tutulub. Xaricdə qeydiyyatda olan avtomobillərdən is-

tifadə zamanı isə dövlət dəstəyi 50 faizə qədər olacaq. Bununla yanaşı, işğaldan azad edilməmiş ərazilərdə verilən kreditlərin əsas borcunun 90 faizə qədər, digər regionlarda isə (Bakı və Abşeron istisna olmaqla) 50 faizə qədər hissəsinə dövlət zəmanəti təqdim olunacaq.

Ümumilikdə, ixrac rəsmiləşdirilmə xərclərinə görə kompensasiya dəstəyi

fəktiki ixrac olunmuş mallara görə ödəniləcək. Yeni mexanizm, xüsusilə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan ixracatçıların xərclərinin azaldılmasına və Azərbaycan məhsullarının xarici bazarlarda rəqəbat qabiliyyətinin artırılmasına yönəlib.

Naxçıvanın qeyri-neft istehsalçılarna dəstəyi

Hökumət qeyri-neft sektorunun inkişafını prioritet hesab edir və ölkənin iqtisadi dayanıqlılığının gücləndirilməsi, dünyada cərəyan edən mürəkkəb geosiyasi proseslərin, global tədarük zəncirindəki qırıqların və xarici bazarlardakı qeyri-sabitliyin milli iqtisadiyyata mənfi təsirlərinin minimallaşdırılması məqsədilə belə bir addım atır. Həmçinin ölkənin strateji iqtisadi suverenliyinin təmin edilməsi baxımından neftdən-kənar sahələrin inkişafının xüsusi əhəmiyyət daşıdığı nəzərə alınaraq yerli malların xarici bazarlara çıxış imkanlarını daha da gücləndirmək istəyir. Ancaq bir sıra amillər, xüsusilə də logistik xərclərin yüksəkliyi istehsal edilən malların ölkənin digər ərazilərinə daşınmasına mane olur. Yerli qeyri-neft-qaz mallarının ənənəvi bazarlardan kənar yeni və alternativ xarici bazarlara yönəldilməsi zamanı yaranan yüksək nəqliyyat-daşınma xərcləri ixracatçıların rəqəbat imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırır. Logistik zəncirinin mürəkkəbliyi və uzaq məsafəli daşınmaların malın maya dəyərindəki xüsusi çəkisinin yüksək olması ixracın mallar üzrə və coğrafi şaxələndirilməsinə maneə yaradan amillərdən biridir. Bu isə nəticə etibarilə qeyri-neft-qaz mallarının ümumi

ixracdakı payının potensial imkanlardan aşağı qalmasına səbəb olur. Bu məqsədlə qeyri-neft-qaz mallarının ixracının stimullaşdırılması üçün biznesə xüsusi dəstək və güzəştlərin verilməsi nəzərdə tutulur.

Güzəşt mexanizmi Naxçıvanda istehsal olunan qeyri-neft-qaz məhsullarına da şamil ediləcək. Belə ki, Naxçıvanda istehsal olunan Azərbaycan məhsul qeyri-neft-qaz məhsullarının ölkənin digər ərazilərinə quru yolu ilə daşınması zamanı çəkilən xərclərin 70 faizə qədər hissəsi dövlət tərəfindən kompensasiya olunacaq.

Kompensasiyanın məbləği məhsulun növündən, ixrac edildiyi ölkədən və müəyyən edilmiş yuxarı həddən asılı olacaq. Yeni güzəştlər 1 sentyabr 2026-cı ildən etibarən 10 il müddətində tətbiq ediləcək.



ri-neft məhsullarının ixracının stimullaşdırılması, rəqəbat qabiliyyətli qeyri-neft məhsullarının istehsalı və ixracının, ənənəvi və yeni bazarlara çıxış imkanlarının artırılması istiqamətində ardıcıl məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilib. İxracda məşğul olan biznes

Güzəştlər qeyri-neft ixracını artırır

Yeni dəstək mexanizmi regionlarda investisiya fəallığının artmasına, sahibkarların maliyyə yükünün azalmasına və qeyri-neft-qaz sektorunun inkişafına və ixracın artmasına əlavə stimullar verəcək.

Ümumilikdə, hökumətin yeni güzəştləri qeyri-neft ixracının artmasına hesablanmış siyasətin tərkib hissəsi kimi səmərəli olub. Son illərdə dövlət tərəfindən qeyri-

subyektlərinə müxtəlif güzəştlər, o cümlədən vergi-gömrük güzəştləri tətbiq

olunub, ixrac təşviqi sənədi üzrə maliyyə

yardımları göstərilib, habelə kənd təsərrüfatı

və emalı məhsullarına ixracda bağlı geri

ödəmə dəstəkləri verilib. Bundan başqa,

yerli şirkətlərin ixracda bağlı xarici ölkələrdə

sertifikat və patentlərin alınması, ixracda

əlaqəli tədqiqat-inkişaf proqram və layihələrinə

çəkilən xərclər dövlət büdcəsi hesabına

ödənilib. Həmin dəstəkləyici və stimullaşdırıcı

tədbirlər sayəsində son 5 ildə qeyri-neft ixracı

50 faizdən çox artıb.

Yeri gəlmişkən, 2026-cı ilin yanvar-iyul aylarında

Azərbaycanın qeyri-neft sektoru üzrə ixracı

(qeyri-monetar qızıl istisna olmaqla) 2025-ci ilin

müvafiq dövrü ilə müqayisədə 18,3 faiz artaraq 2,5 milyard

dollar təşkil edib. İxracda aqrar məhsullar 22,1 faiz

artaraq 673,4 milyon dollara, aqrar-sənaye məhsulları

üzrə ixrac 24,8 faiz artaraq 223,1 milyon dollara bərabər olub.

Bütövlükdə aqrar və aqrar-sənaye məhsullarının birgə

ixracı 22,8 faiz artaraq 896 milyon dollar olub.

İxrac edilmiş qeyri-neft sektoruna aid malların əsas

bazarı Rusiya Federasiyası (731,7 milyon dollar) və

Türkiyə (390,6 milyon dollar) olub. Gürcüstana isə 328,1

milyon, İsviçrəyə 251,6 milyon, Ukraynaya 85 milyon

dollar dəyərində qeyri-neft malları ixrac olunub.

“Milli ixrac strategiyası” - qeyri-neft ixracının hədəf xəritəsi...

Azərbaycanın qarşısında duran müasir iqtisadi çağırışlardan biri ixracçılıq iqtisadiyyata keçidin təmin olunması, Avropa, Asiya və digər region ölkələri ilə əlverişli ticarət sazişlərinin əsaslanaraq aşağı tarifi mühitdə səmərəli gömrük prosedurlarının tətbiqi nəticəsində mövqeyinin gücləndirilməsidir. Bu məqsədlə ölkəmizin şaxələndirilmiş nəqliyyat-logistika imkanlarından və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından səmərəli istifadə etməklə ixrac potensialının daha da yüksəldilməsi, transşərhə ticarətin, o cümlədən elektron ticarətin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi nəzərdə tutulur.

Həmin hədəflərə çatmaq üçün yeni sənəd - “Milli ixrac strategiyası” hazırlanıb. Sənəd 15-dən çox hədəf bazarını və 120 çeşid ixrac məhsulunu müəyyən edir. Strategiyaya əsasən, 2030-cu ilədək qeyri-neft ixracının illik 13-15 faiz artımla 7-8 milyard dollara çatdırılması planlaşdırılır. Qeyri-neft sektoru üzrə ixracın hazırda adambaşına düşən həcmi 350 dollarlardan 700 dollara çatdırılması hədəflənilir.

E.CƏFƏRLİ

Süni intellekt dövlət idarəçiliyinə daxil olur

Artıq söhbət gələcəkdən yox, real dəyişikliklərdən gedir

Süni intellektin dövlət idarəçiliyinə daxil olması artıq gələcəklə bağlı nəzəri müzakirə deyil. 2026-cı ildə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD), yəni inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi və idarəetmə siyasətini müqayisəli şəkildə araşdıran beynəlxalq təşkilatın hazırladığı “Digital Government Outlook 2026” hesabatı göstərir ki, təşkilata daxil olan 36 ölkədən 35-də, yəni 97 faizində dövlətin ən azı bir sahəsində süni intellektdən istifadə olunur. Ən geniş tətbiq daxili inzibati proseslərdə və dövlət xidmətlərindədir. 36 ölkədən 31-də dövlətin daxili iş proseslərində, 27-də dövlət xidmətlərində süni intellekt tətbiq edilir. Siyasətin hazırlanmasında isə istifadə hələ xeyli aşağıdır: yalnız 13 ölkə bu sahədə süni intellektdən istifadə etdiyini bildirib. Dövlət nəzarəti və hesabatlılığında isə bu siyahı 12 ölkədən ibarətdir. Bu rəqəmlər bir mühüm mənzərə yaradır. Hökumətlər süni intellekti ilk növbədə insanın gördüyü təkrarlanan işi sürətləndirmək, böyük həcmdə məlumatı emal etmək və dövlət xidmətlərini yaxşılaşdırmaq üçün tətbiq edir. Dövlət siyasətinin özünün hazırlanmasına və yüksək məsuliyyətli qərarlara gələndə isə ehtiyat daha böyükdür. Səbəb də aydındır: burada səhv alqoritmın nəticəsi artıq sadəcə texniki problem deyil, insanın hüququna, dövlət vəsaitinə və siyasi qərara təsir göstərə bilər.

OECD-in 2025-ci ildə dərc etdiyi “Governing with Artificial Intelligence” araşdırmasında dövlət idarəçiliyində 200 real süni intellekt tətbiqi nümunəsi 11 əsas dövlət funksiyası üzrə araşdırılıb. Bu nümunələr arasında dövlət xidmətləri, ədliyyə, korrupsiyaya qarşı mübarizə, maliyyə idarəçiliyi, dövlət qulluğu və qərar qəbul etmə prosesləri var. Araşdırma süni intellektin dövlətlərə xidmətləri avtomatlaşdırmaq, onları vətəndaşın ehtiyacına uyğunlaşdırmaq, qərarların hazırlanmasına kömək etmək, fərdiyyəti aşkar etmək və dövlət qulluqçularının işini yüngülləşdirmək imkanları verdiyini göstərir. Eyni zamanda, məlumatların qərarlı olması, şəffaflığın zəifliyi və süni intellektin nəticəsinə həddindən artıq etibar edilməsinin dövlətə olan inamı azalda biləcəyi vurğulanır.

Burada söhbətin nədən getdiyini sadə bir nümunə ilə görmək mümkündür. Dövlət qurumuna hər gün minlərlə ərizə daxil olur. Onların hamısını əməkdaşların bir-bir oxuması, mövzusunun müəyyənləşdirməsi, aidiyyəti quruma yönləndirməsi və cavabın hazırlanması vaxt aparır. Süni intellekt bu mətnləri sənədlər və ya dəqiqələr ərzində qruplaşdırır, müraciətin mövzusunun müəyyən edərək, oxşar müraciətləri bir yerə toplaya və dövlət qulluqçusuna ilkin məlumat təqdim edə bilər. Burada insanın işi yox olmur, işin xarakteri dəyişir. Dövlət qulluqçusu minlərlə sənədi əl ilə çeşidləmək əvəzinə, artıq sistemin qıxdığı nəticələri yoxlayır və qərarın hazırlanmasına diqqət ayırır.

OECD-in 2026-cı il hesabatında dövlət sektorunda süni intellektlə bağlı daha bir maraqlı göstərici var. 36 OECD ölkəsinin 32-sində, yəni 89 faizində dövlət qulluqçularının süni intellekt bacarıqlarının artırılması üçün təlim proqramları mövcuddur. Lakin bu təlimlərin hamısı konkret dövlət fəaliyyətinə yönəlmir. Dövlət xidmətlərində süni intellektdən istifadə üzrə xüsusi təlim yalnız 13 ölkədə, siyasətin hazırlanmasında süni intellektdən istifadə üzrə də yalnız 13 ölkədə mövcuddur. Bu fərq süni intellektin dövlət aparatına daxil olması ilə dövlət qulluqçusunun onu konkret işində düzgün istifadə etməsi arasında hələ də məsafə olduğunu göstərir.

Daha maraqlı məsələ süni intellektin dövlət idarəçiliyində nə qədər sürətlə yayıldığı deyil, hökumətlərin onun fəaliyyətinə nə qədər nəzarət edə bilməsidir. OECD-in eyni hesabatına görə, 36

ölkənin hamısında süni intellekt üçün müəyyən qoruyucu mexanizm mövcuddur, lakin yalnız 14 ölkədə süni intellekt sistemi istifadəyə verilmədən əvvəl məcburi risk qiymətləndirilməsi aparılır. Yalnız 12 ölkədə daxili yoxlama komitələri, 11 ölkədə isə sistem istifadəyə verildikdən sonra audit mexanizmi mövcuddur. Daha diqqətçəkən rəqəm budur ki, cəmi 11 ölkənin dövlət sektorunda süni in-



telлект sistemlərinin şəffaflığı üçün formal standartı, yalnız 6 ölkənin isə açıq alqoritm reyestrini var. Bu rəqəmlər süni intellektin dövlətə gətirilməsinin ikinci tərəfini göstərir. Dövlət qurumu hansısa süni intellekt sistemindən istifadə edirsə, vətəndaşın qarşısında artıq başqa sual yaranır: həmin sistem nə edir, hansı məlumatlardan istifadə edir və onun səhvinə görə kim cavabdehdir? Məhz buna görə dünyanın tanınmış süni intellekt alimləri məsələyə yalnız texnoloji imkanlar baxımından yanaşırlar.

İsveçin Umea Universitetinin professoru, məsuliyyətli süni intellekt üzrə tanınmış alim Virginia Dignum uzun illərdir süni intellektin insan və cəmiyyət üzərində təsirlərini araşdırır. O, 2025-ci ilin sentyabrında Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Universitetinin Makao institutunda “Beyond Hype and Fear: Responsible AI for Societal Benefit” adlı çıxışında süni intellektin inkişafının yalnız texniki imkanlarla ölçülməməli olduğunu, onun cəmiyyət üçün hansı nəticələr yaratdığını da əsas məsələ olduğunu vurğulayıb. Dignumun yanaşmasının dövlət idarəçiliyi üçün əhəmiyyəti ondadır ki, dövlətin istifadə etdiyi süni intellekt sistemi yalnız effektiv deyil, həm də izah edilə bilən və məsuliyyət mexanizminə malik olmalıdır.

Süni intellekt üzrə digər tanınmış alim, Stanford Universitetinin professoru Fei-Fei Li də texnologiyanın inkişafı ilə insan amilinin birlikdə nəzərdən keçirilməsini müdafiə edən alimlərdəndir. Onun mövqeyinin dövlət idarəçiliyi baxımından əhəmiyyəti xüsusilə böyükdür, çünki süni intellektin dövlət sistemlərinə daxil olması onun nə qədər güclü olmasından daha çox həmin gücün hansı qərarlara tətbiq edilməsindən asılıdır. Dövlət xidmətinin avtomatlaşdırılması ilə insanın hüquqi statusuna təsir edən qərarın avtomatlaşdırılması eyni məsələ deyil.

Azərbaycan da bu prosesə artıq dövlət siyasəti səviyyəsində daxil olub. Prezident İlham Əliyevin 19 mart 2025-ci il tarixli sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının 2025-2028-ci illər üçün Süni İntellekt Strategiyası” təsdiq edilib. Strategiyada süni intellekt üzrə milli ekosistemin formalaşdırılması, elmi tədqiqatların inkişafı, kədr potensialının gücləndirilməsi, süni intellekt infrastrukturunun yaradılması və dövlət idarəçiliyində bu texnologiyadan istifadənin genişləndirilməsi ilə yanaşı, informasiya təhlükəsizliyi məsələləri də ayrıca yer alır. Bu sənədin qəbulundan sonra məsələ ayrı-ayrı texnoloji layihələrdən çıxaraq dövlət siyasətinin bir hissəsinə çevrilir. 2026-cı ildə isə rəqəmsal inkişaf

sahəsində institusional dəyişikliklər davam edib. 29 iyun 2026-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf Şurasının ilk iclası keçirilib. İclasda Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyeva sədrlik edib. Rəqəmsal transformasiya, süni intellekt, kibertəhlükəsizlik və innovasiya həmin yeni koordinasiya mexanizminin gündəliyində bir-biri ilə əlaqəli istiqamətlər kimi

etdiyini bilməsidir.

Dövlət idarəçiliyində süni intellektin ən ciddi tətbiqlərindən biri isə korrupsiyanın və maliyyə pozuntularının aşkarlanmasıdır. OECD-in araşdırdığı real nümunələrdə süni intellekt böyük həcmdə maliyyə məlumatlarını təhlil edərək qeyri-adi əməliyyatları və riskli nümunələri müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur. Burada alqoritm “bu şəxs günahkardır” qərarı

dövlətin maliyyə imkanlarını genişləndirməsi nəzərdə tutulur. Lai Çinq-tə də məhz bu iqtisadi artının yaratdığı əlavə imkanın əhali ilə bölüşdürülməsini “AI dividend” kimi təqdim edib. Tayvanın bu qərarı süni intellektin dövlət üçün artıq yalnız inzibati texnologiya olmadığını göstərən ən konkret nümunələrdən biridir. Bir neçə il əvvəl süni intellekt haqqında danışarkən əsas müzakirə onun dövlət xidmətlərini neçə faiz sürətləndirə biləcəyi ətrafında gedirdisə, indi məsələ iqtisadi artımın, ixracın, vergi gəlirlərinin və həmin gəlirin cəmiyyət arasında bölüşdürülməsinin özünə qədər gəlib çatıb.

Lakin OECD-in 2026-cı il hesabatında daha bir rəqəm diqqət çəkir: 36 ölkədən yalnız 10-u, yəni 28 faizi dövlət sektorunda istifadə olunan süni intellekt sistemlərinin maliyyə və ya qeyri-maliyyə nəticələrini ölçdüyünü bildirir. Yəni dövlətlər süni intellektdən istifadə etməyə başlayıb, amma onun real nəticəsini ölçmək məsələsində hələ ciddi boşluq qalır.

Bu, hazırkı mərhələnin əsas xüsusiyyətlərindən biridir. Dünyada artıq “süni intellekt dövlətə daxil olacaqmı?” sualı geridə qalıb. İndi əsas müzakirə onun harada istifadə edilməsi, hansı nəticəni verməsi və dövlətin həmin sistem üzərində nəzarəti necə saxlaması ətrafında gedir.

Azərbaycanın 2025-2028-ci illər üçün Süni İntellekt Strategiyasını məhz bu beynəlxalq prosesin içində qiymətləndirmək lazımdır. Strategiyanın qəbul edilməsi artıq baş vermiş siyasi hadisədir, Rəqəmsal İnkişaf Şurasının yaradılması artıq formalaşmış institusional reallıqdır, dövlət idarəçiliyində süni intellekt üzrə praktiki tədbirlərin keçirilməsi artıq həyata keçirilən fəaliyyətdir, süni intellekt üzrə standartların qəbul edilməsi isə tənzimləmə mərhələsinin başladığını göstərir. Beləliklə, süni intellekt Azərbaycanı artıq dövlət siyasətinə, rəqəmsal inkişaf mexanizmlərinə, standartlaşdırma və dövlət idarəçiliyinin praktiki fəaliyyətinə daxil olmuş göstərir.

Dünyada da eyni vəziyyət müşahidə olunur. OECD-in 2026-cı il hesabatına görə, 36 ölkənin 35-də dövlət sektorunda süni intellektdən istifadə edilməsi bunu rəqəmlə təsdiqləyir. Lakin həmin rəqəmlər başqa bir həqiqəti də göstərir: süni intellektin ən sürətli yayıldığı sahələr dövlətin daxili prosesləri və xidmətləridir, dövlət siyasətinin və yüksək məsuliyyətli qərarların hazırlanmasında isə tətbiq hələ məhduddur. Bu fərq təsadüfi deyil. Dövlət idarəçiliyində süni intellekt sənədin hazırlanmasını sürətləndirə bilər, minlərlə müraciəti çeşidləyə bilər, riskli əməliyyatı göstərə bilər, böyük məlumat kütləsini təhlil edə bilər. Amma dövlət qərarının arxasında hüquq, məsuliyyət və insan taleyi dayananda texnologiyanın rolu artıq daha həssas xarakter alır. Məhz dövlət idarəçiliyində süni intellektin hazırkı mərhələsinin əsas xüsusiyyəti də budur: texnologiya artıq dövlətin qapısından içəri girib, indi əsas məsələ onun hansı otaqlara qədər buraxılmasıdır.



Kəramət QƏNBƏROV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının “Dövlət qulluğu və kadr siyasəti” kafedrasının müəllimi, beynəlxalq hüquq üzrə ekspert və beynəlxalq münasibətlər üzrə tədqiqatçı

vermir. O, insanın adı üsullarla görə bilmədiyi əlaqəni və ya anomaliyanı üzə çıxarır, bundan sonra araşdırma aparın qurum həmin məlumatı yoxlayır.

Süni intellektin dövlət idarəçiliyində ən böyük dəyişikliklərdən biri də budur: dövlət aparatının əlində əvvəllər yalnız arxiv kimi saxlanan böyük məlumat kütlələri artıq təhlil edilə bilən resursa çevrilir. Dövlət xidmətləri, vergi, sosial təminat, nəqliyyat, səhiyyə, izah etməkdən çox onun dövlət idarəçiliyində tətbiq imkanlarını müzakirə etmək olub.

Süni intellekt artıq dövlət gəlirlərinə də təsir göstərir

Süni intellektin dövlət üçün əhəmiyyəti yalnız idarəetmə proseslərinin sürətlənməsi ilə məhdudlaşmır. Tayvanda baş verən son hadisə süni intellekt iqtisadiyyatının dövlət büdcəsinə və nəticədə vətəndaşın gəlirinə necə təsir göstərə bildiyini konkret rəqəmlərlə ortaya qoyur. Tayvan prezidenti Lai Çinq-tə 17 avqust 2026-cı ildə açıqlayıb ki, 2027-ci ildə dövlət büdcəsinə hər bir şəxsə 10 min yeni Tayvan dolları, təxminən 314 ABŞ dolları, birdəfəlik nağd ödəniş üçün 235,7 milyard yeni Tayvan dolları, yəni təxminən 7,4 milyard ABŞ dolları vəsait daxil ediləcək. Prezident bu ödənişi açıq şəkildə “AI dividend” - “süni intellekt dividendi” adlandırır və süni intellekt sənayesinin yaratdığı iqtisadi artımdan əldə olunan gəlirin cəmiyyətlə bölüşdürülməsini əsaslandırır.

Bu qərarın arxasında Tayvan iqtisadiyyatında süni intellekt və yarımkeçirici sənayesinin yaratdığı sürətli artım dayanır. Tayvanın Baş Büdcə, Mühəsibat və Statistika Baş İdarəsi (DGBAS, ölkənin əsas rəsmi statistika qurumu) 4 avqust 2026-cı ildə 2026-cı il üzrə iqtisadi artım proqnozunu 11,05 faizə yüksəltdi. Bu, 1987-ci ildən bəri, yəni təxminən 40 ildə ən yüksək illik artım proqnozudur. 2026-cı ilin ilk yarısında Tayvan iqtisadiyyatı 14,15 faiz böyüyüb, ölkənin 2026-cı il üzrə ixracının isə 903,6 milyard ABŞ dollarına çatacağı gözlənilir. Bu artımın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri süni intellekt serverlərinə və qabaqcıl yarımkeçiricilərə global tələbin kəskin yüksəlməsidir.

Tayvan nümunəsində “süni intellekt dividendi” ifadəsinin iqtisadi mahiyyəti dəqiq başa düşülməlidir. Söhbət dövlətin süni intellekt şirkətlərinin səhmlərinə sahib olub onların mənfəətini birbaşa vətəndaşlar arasında bölüşdürməsindən getmir. Burada süni intellekt sektorunun yaratdığı istehsal, ixrac, iqtisadi artım və vergi gəlirlərinin

nəzərdən keçirilib.

Həmin dövrdə Azərbaycanda dövlət idarəçiliyində süni intellektlə bağlı praktiki işlərin də artdığı görünür. 2026-2028-ci illər üçün rəqəmsal inkişaf üzrə fəaliyyət planının icrası çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi dövlət idarəçiliyində süni intellektin tətbiqinə həsr olunmuş praktiki seminar keçirib. Seminarın məqsədi artıq “süni intellekt nədir?” sualını izah etməkdən çox onun dövlət idarəçiliyində tətbiq imkanlarını müzakirə etmək olub.

Azərbaycanın bu sahədə əvvəlki rəqəmsallaşma təcrübəsi də məsələnin mühüm hissəsidir. ASAN xidmət dövlət xidmətlərinin vətəndaşa vahid məkanda təqdim edilməsi modelini formalaşdırıb, myGov isə vətəndaşın dövlət xidmətləri və rəqəmsal sənədlərlə elektron mühitdə əlaqəsini genişləndirib. Süni intellektin dövlət idarəçiliyinə daxil olması baxımından bunların əhəmiyyəti ondadır ki, süni intellekt ayrıca və boş bir texnologiya kimi işləyə bilməz. Onun işləməsi üçün elektron məlumat, informasiya sistemləri və həmin sistemlər arasında məlumat mübadiləsi lazımdır.

Azərbaycanın son illərdə süni intellekt üzrə standartlaşdırma istiqamətində etdiyi addımlar da bu prosesin başqa tərəfidir. 2026-cı ilin əvvəlində açıqlanan məlumata görə, Azərbaycanda süni intellekt üzrə beynəlxalq tələblər əsasında 8 dövlət standartı qəbul edilib, üstəlik, əlavə standartların hazırlanması nəzərdə tutulur. Bu standartlaşdırma prosesi süni intellektin yalnız texnoloji məhsul kimi yox, müəyyən qaydaları və texniki meyarları olan ayrıca sahə kimi formalaşdığını göstərir.

Dünyada isə proses daha da irəliləyib. Avropa İttifaqının Süni İntellekt Aktı süni intellekt sistemlərini risk səviyyəsinə görə fərqləndirir və yüksək riskli sistemlər üçün məlumatların keyfiyyəti, sənədləşdirmə, insan nəzarəti, kibertəhlükəsizlik və risklərin idarə olunması kimi tələblər müəyyən edir. Avropa İttifaqı 27 Avropa dövlətinin siyasi və iqtisadi birliyi və bu qanun süni intellekt üzrə dünyada ən geniş hüquqi çərçivələrdən biri hesab olunur.

Böyük Britaniyada isə dövlət orqanlarının istifadə etdiyi alqoritmlərin şəffaflığı üçün Algorithmic Transparency Recording Standard, yəni “Alqoritmik Şəffaflığın Qeydiyyatı Standartı” tətbiq edilir. Bu sistem dövlət qurumlarının istifadə etdiyi müəyyən alqoritmlər haqqında məlumatın ictimaiyyətə açıqlanmasına imkan verir. Burada məqsəd vətəndaşın dövlətin texnologiyadan hansı məqsədlə istifadə

Dünyanı dəyişən 6 il...

İkinci Dünya müharibəsi bizə nə öyrətdi?

1939-cu ilin sentyabrında Avropanın üzərində başlayan müharibə qısa müddətdə bütün dünyanı öz girdabına çəkdi. 6 il davam edən bu qarşıdurma dövlətlərin sərhədlərini dəyişməklə kifayətlənmədi, milyonlarla insanın həyatı

nı alt-üst etdi, şəhərləri dağıntıya çevirdi, ailələri bir-birindən ayırdı və XX əsrin siyasi mənzərəsinə silinməz izlər buraxdı. İkinci Dünya müharibəsi adı ilə tarixə düşən bu global fəlakət 1945-ci ildə başa çatdı, onun insan talelə

rində yaratdığı yaralar uzun illər sağalmadı.

Müharibənin miqyası o qədər böyük idi ki, dünyanın müxtəlif qitələrində yaşayan xalqlar bu qarşıdurmanın nəticələri ilə üz-üzə qaldı. Cəbhələr minlərlə kilometr boyunca uzanırdı, milyonlarla əsgər döyüş meydanlarına göndərilirdi, arxa cəbhədə isə qadınlar, uşaqlar

və yaşlılar gündəlik həyatın ən ağır sınaqları ilə mübarizə aparırdılar. Bir tərəfdə hərbi və siyasi üstünlük uğrunda mübarizə gedirdi, digər tərəfdə isə sadə insanların ən böyük arzusu - sağ qalmaq və yaxınlarının yolunu gözləmək idi.

Müharibənin tarixini oxuyarkən qarşıya yalnız hərbi əməliyyatların, cəbhələrin və siyasi qərarların xronolo

giyası çıxmır. Hər rəqəmin arxasında bir insan taleyi, hər döyüşün arxasında bir ailənin göz yaşları, hər qələbənin arxasında isə sonsuz-hesabsız insanın fədakarlığı dayanır. Məhz buna görə İkinci Dünya müharibəsi yalnız tarix kitablarının mövzusu deyil, həm də sülhün qiymətini xatırladan böyük bir insanlıq dərsidir.

Müharibəyə aparan yol

XX əsrin 30-cu illərinin sonlarında dünyada siyasi vəziyyət son dərəcə gərgin idi. Birinci Dünya müharibəsindən sonra formalaşan beynəlxalq sistem yeni təhlükələrin qarşısını almaqda aciz qalırdı. Almaniya Adolf Hitlerin rəhbərliyi ilə nasist rejiminin hakimiyyətə gəlməsi Avropada vəziyyəti daha da ağırlaşdırmışdı.

Nasist Almaniya hərbi gücünü sürətlə artırır, yeni ərazilər ələ keçirməyə çalışırdı. Avropanın müxtəlif bölgələrində baş verən hadisələr beynəlxalq münasibətlərdə ciddi böhran yaradırdı. Nəhayət, 1939-cu il sentyabrın 1-də Almaniyanın Polşaya hücumu ilə müharibə açıq şəkildə başladı. Bundan sonra hadisələr sürətlə inkişaf etdi və qısa müddətdə münaqişə Avropanın həddudlarını aşaraq global xarakter aldı.

Müharibənin bir tərəfində Almaniya, İtaliya və Yaponiya, digər tərəfində isə Böyük Britaniya, Fransa, Sovet İttifaqı, ABŞ, Çin və digər dövlətlərin daxil olduğu Məttəfiq qüvvələr dayanırdı.

İlk illərdə Almaniya ordusunun sürətli hücumları Avropanın böyük hissəsində ciddi dəyişikliklər yaratdı. Polşa işğal edildi, ardınca Danimarka, Norveç, Belçika, Niderland və Fransa kimi ölkələr müharibənin ağır nəticələri ilə üzləşdi. Lakin müharibənin taleyini dəyişdirən əsas hadisələr hələ qarşıda idi.

Müharibənin ən qaranlıq üzü

İkinci Dünya müharibəsini yalnız tankların, təyyarələrin və hərbi strategiyaların mübarizəsi kimi təsvir etmək olmaz. Bu müharibənin ən dəhşətli tərəfi dinc insanların yaşadığı faciələr idi.

Almaniyanın həyata keçirdiyi soyqırımı siyasəti nəticəsində milyonlarla insan, o cümlədən yəhudilər, qaraçılar, hərbi əsirlər və digər qrupların nümayəndələri kütləvi şəkildə öldürüldü. Holokost bəşər tarixinin ən böyük cinayətlərindən biri kimi yadda qaldı.

Konsentrasiya düşərgələrində insanların sistemli şəkildə məhv edilməsi insanlıq tarixinin ən ağır səhifələrinin birini təşkil edir. "Auschwitz", "Treblinka", "Sobibor" və digər düşərgələrin adları bu gün də nasist rejiminin törətdiyi dəhşətləri xatırladır.

Müharibə həm də şəhərlərin dağıdılması, milyonlarla insanın ev-əşiyin

Sovet İttifaqının müharibəyə qoşulması

1941-ci il iyunun 22-də Almaniyanın Sovet İttifaqına hücumu müharibənin gedişində yeni mərhələ yaratdı. Alman qoşunları genişmiqyaslı hücum keçərək qısa müddətdə böyük əraziləri işğal etdilər.

Moskva, Leningrad və Stalinqrad uğrunda gedən döyüşlər müharibənin ən ağır səhifələrinə çevrildi. Xüsusilə, Stalinqrad döyüşü müharibənin gedişində dönüş nöqtələrindən biri hesab olunur. 1942-1943-cü illərdə baş verən bu döyüşdə hər iki tərəf böyük itkilər verdi. Lakin nəticədə, alman ordusunun irəliləyişi dayandırıldı və təşəbbüs tədricən sovet qoşunlarının əlinə keçdi.

Bundan sonra Kursk döyüşü, Dnepr uğrunda döyüşlər və digər böyük hərbi əməliyyatlar Almaniyanın mövqelərinin zəifləməsinə səbəb oldu. 1944-cü ildə Məttəfiqlərin Normandiya desant çıxarması isə Qərbi Avropada Almaniya qarşı ikinci böyük cəbhənin açılması ilə nəticələndi.

Beləliklə, müharibənin son mərhələsində Almaniya artıq iki istiqamətdə geri çəkilməyə məcbur olurdu.

Dönüş nöqtəsi...

1943-cü ildən etibarən müharibənin gedişində ciddi dəyişiklik baş verdi. Stalinqrad döyüşündən sonra Almaniya ordusu əvvəlki sürətli hücum imkanlarını itirdi. Kursk döyüşündə də alman qoşunlarının hücumu uğursuzluqla nəticələndi.

Məttəfiq qüvvələrin irəliləməsi ilə Almaniyanın işğal etdiyi ərazilər bir-bir azad edilməyə başladı.

1944-cü il iyunun 6-da Normandiya desantı Avropanın qərbində yeni cəbhənin açılmasına səbəb oldu. ABŞ, Böyük Britaniya, Kanada və digər məttəfiq qüvvələrin iştirakı ilə həyata keçirilən bu əməliyyat Almaniyanın hərbi vəziyyətini daha da ağırlaşdırdı.

Şərqdən Sovet ordusu, qərbdən isə Məttəfiq qüvvələr Almaniya doğru irəliləyirdi.

dən didərgin düşməsi, aclıq və xəstəlik demək idi.

Leningrad blokadası isə bunun ən ağır nümunələrindən biri oldu. Şəhər uzun müddət mühasirədə qaldı və əhali aclıq, soyuq və bombardmanlarla üz-üzə qaldı. Minlərlə insan həyatını itirdi.

cəbhədən geri dönməyənlər vardı. Anasının illərlə yolunu gözlədiyi oğul, həyat yoldaşının qayıtmasını gözləyən qadın, atasını heç vaxt görə bilməyən uşaqlar vardı.

Müharibə bitmişdi, amma onun ya

Azərbaycanın müharibədəki rolu

İkinci Dünya müharibəsi Azərbaycan üçün də son dərəcə ağır və eyni zamanda şərəfli sınaq dövrü idi. Azərbaycanın müharibədəki rolunu yalnız cəbhəyə yollanan azərbaycanlıların sayı ilə ölçmək mümkün deyil. Ölkəmiz həm insan resursları, həm də strateji əhəmiyyət daşıyan nefti ilə qələbəyə böyük töhfə verdi.



Müharibə illərində Azərbaycandan yüz minlərlə insan cəbhəyə yollandı. Onların böyük hissəsi geri qayıtmadı. Azərbaycanlı döyüşçülər Moskva, Leningrad, Stalinqrad, Qafqaz və digər istiqamətlərdə gedən döyüşlərdə iştirak etdilər. Onların arasında göstərdiyi qəhrmanlıqla tarixə düşən çoxsaylı hərbcilər vardı. Azərbaycanın igid oğul və qızları faşizmə qarşı mübarizədə müxtəlif cəb

Berlinə gedən yol

1945-ci ilin əvvəlində müharibənin son mərhələsi başlamışdı. Almaniyanın hərbi gücü artıq ciddi şəkildə zəifləmişdi. Sovet qoşunları Berlinə doğru irəliləyirdi.

Aprel ayında Berlin uğrunda döyüşlər başladı. Şəhər ağır bombardmanlara məruz qaldı. Adolf Hitler 1945-ci il aprelin 30-da intihar etdi.

Bundan sonra Almaniyanın müqaviməti uzun sürmədi. 1945-ci il mayın 8-də Almaniyanın qeyd-şərtsiz təslim olması rəsmiləşdirildi. Sovet İttifaqında isə vaxt fərqi nə görə bu hadisə mayın 9-u kimi qeyd edildi. Beləliklə, Avropada İkinci Dünya müharibəsi başa çatdı.

Amma dünyanın digər tərəfində müharibə hələ davam edirdi.

ratdığı yaralar hələ uzun illər sağalmadı.

Bu gün də dünyanın müxtəlif ölkələrində müharibə iştirakçılarının xatirəsi ehtiramla yad edilir. Çünki qələbənin qiyməti yalnız öldürülən hərbi nəticələrlə ölçülmür. Qələbənin arxasında insanların həyatı, taleyi və fədakarlığı dayanır.

onun nəticələrini idarə etmək isə olduqca çətindir. Bir neçə siyasi qərar milyonlarla insanın taleyini dəyişə bilər.

İkinci Dünya müharibəsi tarixdə qalan bir hadisədir, amma onun mesajı bu gün də yaşayır. Bu mesaj olduqca sadədir: sülh heç vaxt öz-özünə yaranmır, onu qorumaq lazımdır.

Bu gün həmin hadisələrə nəzər salarkən əsas məqsəd yalnız keçmiş xatırlamaq deyil. Əsas məqsəd tarixdən nəticə çıxarmaq, müharibənin gətirdiyi dağıntıları unutmamaq və gələcək nəsillərə bir daha belə faciələrin yaşanmaması üçün sülhün əhə

Bakı nefti - qələbənin strateji dayaqlarından biri

Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki rolundan danışarkən Bakı neftini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Müharibə illərində Bakı Sovet İttifaqının ən mühüm neft mərkəzlərindən biri idi. Neft cəbhənin hərəkəti üçün həyatı əhəmiyyət daşıyırdı. Tankların, təyyarələrin, hərbi gəmilərin və digər texnikanın işləməsi üçün yanacaq lazım idi.

Məhz buna görə Bakı nefti strateji əhəmiyyət daşıyırdı. Təsədüfi deyil ki, Almaniyanın Qafqaza doğru irəliləməsində əsas məqsədlərdən biri də neft ehtiyatlarına nəzarəti ələ keçirmək idi.

1942-ci ildə Almaniyanın Qafqaza hücumu zamanı Bakı xüsusi strateji hədəfə çevrilmişdi. Lakin bu plan həyata keçmədi. Alman ordusu Bakıya çatıb bilmədi.

Bakı neftçilərinin fədakar əməyinin nəticəsində müharibə illərində cəbhənin yanacaq təminatı təmin olunması mühüm töhfə verildi. Neftçilər ağır şəraitdə çalışaraq istehsalın davamlılığını təmin etdilər. Bu baxımdan Azərbaycan nefti faşizm üzərində qələbənin mühüm iqtisadi və strateji amillərindən biri kimi tarixə düşdü.

hələrdə öz sözlərini dedilər.

Müharibənin ağırlığını isə yalnız cəbhədə olanlar yaşamırdı. Arxa cəbhədə qalan qadınlar, uşaqlar və yaşlılar da qələbənin təminatı üçün böyük əmək sərf edirdilər. Zavod və fabriklərdə gecə-gündüz işləyən insanlar cəbhəyə silah-sursat, geyim və ərzaq göndərirdilər.

Müharibənin başqa bir dəhşətli səhifəsi

1945-ci ilin avqustunda ABŞ Yaponiyanın Xirosima və Naqasaki şəhərlərinə atom bombaları atdı. Bu hadisələr nəticəsində çoxlu sayda insan həlak oldu, şəhərlər böyük dağıntıya məruz qaldı və radiasiyanın təsiri uzun illər davam etdi.

Yaponiya 1945-ci il sentyabrın 2-də təslim aktını imzaladı və bununla İkinci Dünya müharibəsi tamamilə başa çatdı.

Altı il davam edən müharibə dünyanın siyasi xəritəsini dəyişirdi. Köhnə güc balans dağıldı, yeni beynəlxalq münasibətlər sistemi formalaşmağa başladı.

Azərbaycanın yaddaşında yaşayan müharibə

İkinci Dünya müharibəsi Azərbaycan ailələrinin də taleyindən yan keçməyib. Bu gün ölkənin müxtəlif bölgələrində müharibə iştirakçılarının, arxa cəbhə əməkçilərinin və həlak olan insanların xatirələri yaşayır.

Bir çox ailələrdə babalardan, ulu

tarixi kimi deyil, həm də ailələrin, insanların və nəsillərin yaddaşı kimi qorumaq vacibdir.

Çünki tarix unudulduqda onun səhvlərinin təkrarlanması təhlükəsi artır.

miyyətini çatdırmaqdır.

Müharibələrin tarixində qaliblər və məğlublar ola bilər, amma insan faciəsinin qalibi olmur. İkinci Dünya müharibəsinin ən böyük dərsi də məhz budur...

Yeganə BAYRAMOVA

Şimali Kiprdə 3 günlük matəm elan edilib

Şimali Kipr Türk Respublikasında (ŞKTR) Girne şəhərinin sahillərində bəşəri bəşəriyyətə qarşı törədilən cinayətlərin xatirəsinə olaraq 3 günlük matəm elan edilib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, avqustun 30-da ŞKTR sahillərində 267 nəfəri daşıyan bərə batıb. Faciə Girne sahillərindən təxminən 4 mil aralıda baş verib. 241 nəfər xilas edilib, 8



Şimali Kipr Türk Respublikasında 4 sahil mühafizəsi qayıq, 2 helikopter, 1 patrul qayıq və 1 patrul gəmisi cəlb olunub.

nəfər ölüb, 18 nəfərin xəsarətləri qayıq və dronlardan istifadə etməklə davam edir.

Şimali Kipr Türk Respublikasının Prezidenti Tufan Ərdoğanın jurnalistlərə bildirdik ki, batan gəmi 514 metr dərinlikdədir.

Axtarış-xilasəmə işlərinə Türkiyədən 3 təyyarə, 4 pilotsuz uçuş aparatı (PUA), 6 helikopter, 4 sahil mühafizəsi qayıq, 1 patrul qayıq, 1 frəqat və 1 patrul gəmisi, eləcə də

İslandiya Aİ-yə üzlük danışıqlarının bərpasını rədd edib

İslandiyada keçirilən referendumda seçicilər Avropa İttifaqına (Aİ) üzlük danışıqlarının yenidən başlanması təklifini rədd ediblər.

AZƏRTAC xəbər verir ki, "Euractiv" nəşrinin məlumatına görə, ilkin nəticələrə əsasən, seçicilərin təxminən 52,5 faizi "yox", 47,5 faizi isə "bəli" deyib. Referendumun nəticəsi Brüsselin Aİ-nin genişlənməsi ilə bağlı planlarına ciddi zərbə kimi qiymətləndirilir.

Baş nazir Kristrún Frostadottir danışıqların şərtlərini öyrənmək imkanının ve

rilməsini müdafiə etsə də, "yox" tərəfdarları milli suverenliyin, biznesin və xüsusilə balıqçılıq sektorunun qorunması argumentlərini ön plana çəkiblər. Aİ-yə qoşulmanın tərəfdarları isə avroya keçidin yüksək inflyasiyanı azaltmağa kömək edə biləcəyini bildiriblər.

İslandiya Avropa iqtisadi məkanının və NATO-nun üzvüdür, Aİ-nin vahid bazarına çıxış imkanına malikdir. Ölkə 2009-cu ildə Aİ-yə üzlük üçün müraciət etmiş, lakin danışıqlar 2013-cü ildə dayan



dırılmışdı. Brüsseldə isə İslandiyanın mümkün üzlüyü gələcək genişlənmə prosesinə əlavə təkan kimi nəzərdən keçirilir. Aİ rəsmiləri nəticəni hörmətlə qarşıladığını və əməkdaşlığın davam edəcəyini bildiriblər.

İRƏVANDA MİLLİ MƏTBUATIMIZIN FƏDAİSİ MUSTAFA HÜSEYNOV

Tarixi şəxsiyyətlərin fəaliyyəti təkcə onların fikir və ideyaları ilə deyil, həm də dövrün şəraitini, hansı maneələri aradan qaldırması ilə ölçülür. Bu cəhətdən də Mustafa Hüseynov bizim nəzərimizdə nəhəng bir mübariz kimi canlanır. Qərbi Azərbaycanda milli mətbuatımızın ən böyük fədakarlarından biri, tanınmış maarifçi, pedaqoq, jurnalist, publisist, ictimai xadim Mustafa Hüseynovdur. O 1898-ci ildə İrəvanda anadan olmuşdur. Mustafa Hüseynov əslən Türkiyədən idi. Moskva şəhərində ali təhsil almışdı. Yaşadığı qısa ömrünün böyük bir hissəsini ictimai fəaliyyətə, siyasi mübarizələrə, Qərbi Azərbaycanda ədəbi-mədəni mühitin inkişafına sərf etmişdir. 1923-cü ildə İrəvanda Azərbaycanlı Qadınlar klubunun, 1924-cü ildə İrəvan Türk Pedaqoji Texnikumunun, İrəvanda Azərbaycan teatrının, milli məktəblərimizin yaradılması və uğurlu fəaliyyət göstərməsində onun da xidmətləri danılmazdır. Mustafa Hüseynov 1922-ci illərdə Qəmərlı nahiyyəsinin Çiləxanlı kənd məktəbində savadsızlığın aradan qaldırılması ilə bağlı açılmış hazırlıq kurslarında böyük səylə çalışmışdır. 1920-ci illərdə Qərbi Azərbaycanın bir çox bölgələrində hazırlıq kursları təşkil etməklə yanaşı, həm də müəllimlik etmişdir. O 1923-cü ildə İrəvanda təşkil edilmiş Yeni Türk Əlifba Komitəsinin katibi və büro üzvü olmuşdur. 1926-cı ildə Bakıda keçirilən Birinci Türkloloji Qurultaya İrəvandan nümayəndə seçilsə də, nədənsə qurultayın nümayəndələri siyahısında onun adına rast gəlinmir. 1924-cü ildə İrəvanda Azərbaycan dilində nəşr edilən, mərkəzi mətbuat orqanı olan “Zəngi”, 1929-cu ildən isə “Qızıl şəfq” adı ilə işıq üzü görən mətbu orqanların uzun müddət redaktoru vəzifəsində çalışmışdır. Mustafa Hüseynovun siyasi və milli iradəsi sayəsində qəzet 1928-ci il fevral ayının 4-dən - 105-ci nömrəsindən etibarən həftədə iki dəfə kiçik həcmdə 4 səhifədən ibarət olmaqla, yüksək tirajla nəşr olunmağa başlayır. Bu da qəzetin səviyyəsinin əvvəlki illərə nisbətən yüksəlməsinə səbəb olmuşdur. Mustafa Hü-



seynov qəzetin redaktoru olduğu dövrdə onun təşəbbüsü ilə “Zəngi” qəzetinin müxbirlərindən bir qismi keçmiş İttifaqın aparıcı mətbuat orqanları olan “Pravda” və digər qəzet redaksiyalarında təcrübə keçmək üçün ezam edilirdilər. Qərbi Azərbaycanda mətbuatımız möhz bu fədakar insanların çiyinlərində yüksəlmişdir.

Onun redaktorluq fəaliyyəti bir qədər uzun çəksə də, yaxşı sonluqla bitməyib. Qərbi Azərbaycanda milli mətbuatımızın zəngin ənənələrini yaşadıb, onun inkişaf etdirilməsində Mustafa Hüseynovun böyük xidmətləri olmuşdur. Ana dilimizdə çıxan həmin mətbuat orqanlarında onun tariximiz, mədəniyyətimiz, maarifimiz, ədəbiyyatımız və teatr sənətimizə dair çoxlu məqalələri dərc olunmuşdur. Publisistik yazılarında isə cəmiyyətdə mövcud problemlərə toxunur, o cümlədən 1920-ci ildən sonra qaçqınlıqdan geri dönmüş azərbaycanlı toplumun ağır dərclərini, üzləşdikləri problemləri dilə gətirirdi. Bu yazılarda açıq olan siyasi baxışlar, o cümlədən milli, türkçülük məsələsi həmişə önə çəkilirdi. O, Qərbi Azərbaycanda soydaşlarımızın hüquqlarının qorunmasında qəhrəmancasına mübarizə aparırdı desək, yanlışdır. Mustafa Hüseynovun qəzetdə çalışdığı və bu mətbu orqana redaktorluq etdiyi dövrü diqqətlə nəzərdən keçirdikdə onun bir jurnalist kimi özünə-məxsus fərdi üslubu qabarıq şəkildə özünü göstərir. Kəskin ictimai məzmun, nüfuzediciliyi, məntiq, əsaslı dəlillər Mustafa Hüseynovun qələminin və publisistikasının başlıca xüsusiyyətləri idi. O, erməni şovinizmi əhatəsində əyilməz iradəsi, dönməz əqidəsi, əzmkarlığı və mübarizliyi ilə məkrli

və xəbis qonşuları hiddətə gətirən türk ziyalısı kimi tanınırdı. Bu səbəbdən də ona İrəvanda “Türk Mustafa” deyə müraciət edirdilər.

Mustafa Hüseynovun Ermənistan Yazıçılar Birliyinin Azərbaycan bölməsinin ən fəal üzvü və qəzetin redaktoru kimi Qərbi Azərbaycanda yaşayıb-yaradan gənc istedadların üzə çıxarılıb ədəbi ictimaiyyətə təqdim olunmasında xidmətləri vardır.

1937-ci ildə Mustafa Hüseynov qəzetin erməni əməkdaşı Mihətsahakanyanın donosu əsasında “türk casusu” kimi repressiyaya məruz qalaraq güllələnmişdir. Bu, ilk növbədə onunla bağlı idi ki, Mustafa Hüseynovun qəzetdə məsul redaktor olduğu dövrlərdə azərbaycanlıların ədəbi-mədəni yüksəlişinə hər vasitə ilə süni əngəllər yaratmağa çalışan, erməni şovinist rəhbər dairələrini kəskin tənqid edən, onların iç üzünü açan, azərbaycanlılara qarşı törətdikləri vəhşiliklərə dair kifayət qədər ifşaedici materiallar çap etdirməsi, Türkiyənin iqtisadi-siyasi uğurları, Atatürkün, o cümlədən digər türk dövlət xadimləri haqqında qəzetin sütunlarında yazılar dərc etdirməsi, Türkiyə barədə intensiv informasiyaların bir mətbu orqanın səhifələrində müntəzəm dərc olunması erməni şovinist dairələrini qıcıqlandırmaya bilməzdi.

Mustafa Hüseynov Qərbi Azərbaycanda ədəbi-mədəni mühitə işıq verən bir məşəl olmuşdur. Bu sönməz məşəl həmin coğrafiyada yaşayan soydaşlarımızın həmişə parlaq yollarını işıqlandırmışdır. Qələmini və bütün ömrünü Qərbi Azərbaycanda mətbuatımızın inkişafına sərf etmiş Mustafa Hüseynov hər zaman mətbuat tariximizin uca zirvəsində dayanacaqdır.

Qara fələyin ağ maskası

Herman Melvillin

“Mobi Dik, yaxud Ağ balina” romanı haqqında

əvvəli ötən saylarımızda

Əgər xristian əxlaqına sadıq baş köməkçi Starbek matrosların sağ-salamat evlərinə, doğmalarının yanına qayıtmağının qeydinə qalırsa, ikinci köməkçi Stabbin belə bir dərdi-azarı yoxdur, o, tələyin əvəzinə qərar verməyə, özü, ya başqaları sarıdan qayğılanmağa həvəsli deyil. Starbek kimi kapitanı nəyəsə inandırmağa, ağıl azmış Axavı sağlam mühakiməyə çağırmağa da çalışmır. Starbek isə kapitanla mübahisəyə girişən, onu doğru yola qaytarmağa cəhd göstərən tək heyət üzvüdür, başqalarına nisbətən buna onun vəzifəsi də imkan verir. Bununla belə həm xarakteri, həm də aldığı tərbiyə Starbeki böyüyün üzünə ağ olmağa, kapitanı aradan götürüb onun səlahiyyətlərini ələ keçirməyə, şəxsi mübtəla olmuş çılgın bir qocanın qanına əl bulamağa qoymur. Dini ehkama sədaqət, bərk hissi Starbekin sağlam məntiqini üstələyir, bu da sonda hamının fəlakətinə aparıb çıxarır. Kapitanın göyə tuşlanmış intiqam toplarının gurultusu ayıq-sayıq ağılın, oyaq vicdanın səsinə həmişəlik batır.

Romanda Axavın daha bir antipodu Kokoko adasında məskunlaşmış qəbilə başçısının oğlu, vəhşi, bərk təbiətin bağrından qopmuş, sivilizasiyanın yalanına, məkrinə, riyasına bulaşmamış usta nişançı, mərd, dürüst Kviqeqdir. Bədəni başdan-başa mifik-rəmzi rəsmilərlə örtülü bu qocaq oğlan hələ bəşər təfəkkürünün əsəti mərhələsində yaşayır. Dini tərbiyə almış insanların mövhumu düşüncəsi, xurafat vəsvəəsi Kviqeqə hələ yaddır, onlara baxanda onun beyni ağ vələqdır. Öz bütünə tapınsa da, Kviqeq başqalarının inancına sayğı duymur, xristian olmasa da, xristianlardan daha saf, daha cəsur, daha mömin-dir. Düzdür, Kviqeqin saflığı hələ ibtidai mərhələdədir, bu təmizlik, doğruluq sivilizasiya mühtində hələ çox sınaqdan keçəcək - unutmaq olmaz ki, bu “sivil” insanların əcdadları da haçansa Kviqeqin qəbiləsinin yaşadığı zamanda yaşayıblar. Hər nədir, adamyeyən tayfanın yetirməsi Kviqeq adam öldürməyin yasaq olduğuna inanır hər cür insanın toplaşdığı gəmidə hamıdan etibarlıdır, ona arxa çevirmək, çiyin söykəmək qorxulu deyil. Bu cəhətlərinə görə İzmil tez bir zamanda Kviqeqlə dostlaşır, yad mühitdə onun bələdçisinə çevrilir. İzmil cəmiyyətin, Kviqeq təbiətin yetirməsidir; İzmil Kviqeqin ruhu, Kviqeq İzmilin cismidir, ikisinin dostluğu ruhla bədənin izdivacıdır. ***

Günün birində Kviqeq bərk xəstədir, ölümünün yaxınlaşdığını duyub xarrata özü üçün sukeçirməz tabut sifariş verir, elə bir tabut ki, onun cəsədini qayıq kimi dalgaların üstüylə uzaq üfüqlə-

rə doğru aparıb öz ulduzuna qovuşdursun. Xarrat onun enini-boyunu ölçüb sifariş yerinə yetirir. Bir müddət sonra heç gözlənmədən Kviqeqin vəziyyəti yaxşılaşmağa başlayır, onda dostlar qərara gəlirlər ki, tabutu yaxşıca qurlayıb bəd ayaqda ondan xilasedici üzgəc kimi istifadə eləsinlər.

Kapitan Axav əsl ovçu instinktiylə Mobi Dikin haradasa yaxınlarda üzdüyünü duymağa başlayır. Bu vaxt onlar “Rahil” adlı başqa bir balıqçı gəmisiylə qarşılaşırlar. Hər iki gəminin kapitanı arasında fikir, məlumat mübadiləsi aparılır. Bəlli olur ki, “Rahil” də ağ balinanın izinə düşmüş, ancaq bir gün əvvəlki ov zamanı onların qayıdığı ovçular qarışıq itkin düşüb, itkinlərin arasında kapitanın on iki yaşlı oğlu da var. “Rahil”in kapitanı Axava yalvarıb itənlərin tapılması üçün ondan kömək diləyir, ancaq heç kimin gözləmədiyi halda “Pekod” rəhbərinin qəti etirazıyla qarşılaşır. Axav bütün yazılmış-yazılmamış qanunları pozub zavallı ataya yardım əli uzatmır, bununla da hər iki gəminin heyətini hey-rətə gətirir. “Rahil”in kapitanı yalvara-yalvara qalır, axırda səbrini itirib “Pekod”u da, onun başçısını da lənətləyir. Di gəl, Axav heç cür insafı gəlmir, çünki ləngisə, Mobi Diki əldən qaçıra bilər. İndi artıq o, ağ balinanın hansı koordinatlarda üzdüyünü aydın təsəvvür eləyir.

Yaponiya sahillərində Mobi Diki ilk görünən də elə Axav özü olur. “Pekod” üç gün üç gecə ağ balınanı izləyir. Mobi Dik özünü həm kinli, həm də hiyləgər aparır, hiss olunur ki, insanların əlindən artıq cana doyub. Axav başda olmaqla ovçular üç qayıqla varlıq vurtut şərin kiçik bir alətidir, Tanrının əli sandığı qüdrətli əlləri ayrı bir şey yox, dəstəyi fələyin əlində olan “bir bıçağın tiyəsi”dir (Ramiz Rövşən); bilmirdi ki, ömrünü fələyin qumarına girov qoyub, düşməni saydığı ağ balına onu kor ehtirasının qırılmaz kəndiriyə özü bənd eləyib; qanmırdı ki, Mobi Dik onun bütün vücdunu arzulayı, istəkləri, xəyalları qarışıq mənim-səyib öz kölsinə çevirib, nifrət bəslədiyi şüursuz məxluq əlində onu idarə eləyir, okeanı cəlxalayan quyruğunda qurbanını oyuncaq kimi oynadır.

Oynatdı-oynatdı, axırda da oyuncağını yedəyinə alıb dəryanın dibinə baş vurdu. Bundan sonra dəli kapitanın doymuş vücdunu balıqların qiymətinə qədər ən böyük düşməninə, qaranlıq ölümün, zülmət həyatın, qara fələyin ağ maskasından ayrılmağa...

Bütöv bir gəmini heyəti qarışıq burulğana salıb kamına çəkən deryadan tək İzmil salamat qurtulur, Kviqeqin ulduzları səfər üçün sifariş verdiyi tabut dünyanı görməkdən ötrü okeana çıxmış gənci xilas eləyir. ***

O qədər peşəkar də-nizçinin, məhir üzgüçünün, təcrübəli ovçunun arasından yalnız bu işlər-

də səriştəsi olmayan, okeanın, balığın dilini bilməyən İzmali deryada qurulmuş qiymətə tamasından sağ çıxarmaqla yazıçı bizə nə demək istəyir? Məncə, əsərin oxucuya verdiyi mesaj elə də qəliz deyil; müəllif obrazların, süjetin, kompozisiyanın diliylə bizə deyir ki, fələklə boğuşmağın faydası yoxdur, gec-tez onsuz da udubub həyat adlı bu dəryanın dibinə qorq olacaqsan. Hikə, tamah, ehtiras, nifrət, qorxu, mövhumat - bunlar hamısı cana yüküdür, əzəlləri qırılma həddinə qədər, qanı palçıq kimi qatılmalıdır, sinirləri qara-qura enerjiylə yükləyib çirkəndirir. Bütün bunlar gövdəni ağırlaşdırıb adamı dənizin (yəni həyatın) dibinə doğru çəkir. Batmaq istəmərsənsə, İzmil kimi tabutun qoltuğunda yaşamağın, canındakı dünyagirişli həvəsini cilovlayıb ölməmişdən ölməli, Şopen-hauerin yaşamaq iradəsini, böyük filosofun məsləhət gördüyü kimi, insana, cəmi məxluqata məhəmətlə, zöhdə, aske-zayla, incəsənətin ağırlı-sici həbləriylə susdurub həyata, varlığa seyrçi mövqedən baxmalısən. Onda sinirlərin mənavi enerjiylə yığılacaq, gövdən saman kimi yüngülləşəcək, okeanın cazibəsi səni batıra bilməyəcək. Onda zamandan ləvbər alıb ölənləri əbədi zamansızlığa uğurlayan “səssiz gəmi” (Yahya Kamal Bayatlı) səni xilas eləyəcək, torpağın ağzına yem aparar “taxta qasıq”da (Salam Sarvan) səni həyatı kəsiri içiriləcək, hamını ölümünə daşıyan tabut səni ölümdən qurtaracaq.

Axava elə gəlirdi şərlə savaşır. Nifrətdən ağılı qıc olmuş kapitan anlamırdı ki, hikkədən, kindən yoğrulu varlıq vurtut şərin kiçik bir alətidir, Tanrının əli sandığı qüdrətli əlləri ayrı bir şey yox, dəstəyi fələyin əlində olan “bir bıçağın tiyəsi”dir (Ramiz Rövşən); bilmirdi ki, ömrünü fələyin qumarına girov qoyub, düşməni saydığı ağ balına onu kor ehtirasının qırılmaz kəndiriyə özü bənd eləyib; qanmırdı ki, Mobi Dik onun bütün vücdunu arzulayı, istəkləri, xəyalları qarışıq mənim-səyib öz kölsinə çevirib, nifrət bəslədiyi şüursuz məxluq əlində onu idarə eləyir, okeanı cəlxalayan quyruğunda qurbanını oyuncaq kimi oynadır.

Oynatdı-oynatdı, axırda da oyuncağını yedəyinə alıb dəryanın dibinə baş vurdu. Bundan sonra dəli kapitanın doymuş vücdunu balıqların qiymətinə qədər ən böyük düşməninə, qaranlıq ölümün, zülmət həyatın, qara fələyin ağ maskasından ayrılmağa...



F. Uğurlu



Cəlal Zəngi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

YENİ AZƏRBAYCAN

http://www.yeniazərbaycan.com

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi Azərbaycan xalqının milli sərvətidir

“Yeni Azərbaycan” qəzetinə abunə olmaq istəyənlər aşağıdakı yayım şirkətləri ilə əlaqə saxlaya bilərlər:

“Azərpoçt” MMC PDM- 0125984955, 0552004544
“Azərmatbuatıyımı” ASC - 0124411991, 0124404694
“Səma” MMC - 0125940252, 0503336969
“PressInform” MMC - 0703400100, 0504560835

“Qaya” MMC - 0125667780, 0502352343
“Spark Press” MMC - 0503548555
“Ziya LTD” MMC - 0124977696, 0503067744

1 illik abunə - 158,40 AZN
6 aylıq abunə - 79,20 AZN



Bir universitetdən daha artıq

107 yaşlı BDU...

1919-cu il sentyabrın 1-də Bakıda qəbul edilən bir qərar Azərbaycanın gələcəyinə hesablanmış ən mühüm addımlardan birinə çevrildi. Ölkənin müstəqillik tarixinin ilk illərində milli universitet yaratmaq ideyası sadəcə təhsil məsələsi deyildi. Bu, savadlı cəmiyyət qurmaq, elmi

kadrlar yetişdirmək və Azərbaycanın intellektual potensialını formalaşdırmaq məqsədi daşıyan strateji seçim idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) Parlamentinin həmin gün qəbul etdiyi qərarla Bakı Dövlət Universitetinin (BDU) əsası qoyuldu. Bu qərar adı bir təhsil

müəssisəsinin yaradılması demək deyildi. Bu, milli dövlət quruculuğunun ən mühüm istiqamətlərindən biri olan savadlı, dünyagörüşlü və peşəkar kadrların hazırlanmasına hesablanmış böyük bir layihə idi. Cümhuriyyətin ömrü qısa olsa da, onun təhsil və elm sahəsində müəyyən etdiyi hədəflər sonrakı nəsillərin yoluna işıq saldı.

Hazırda Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycanın ən qədim və nüfuzlu ali təhsil müəssisələrindən biri kimi fəaliyyət göstərir. Müsəlman Şərqində Avropa tipli ilk universitet kimi tarixə düşən BDU artıq 1 əsrdən çoxdur ki, Azərbaycan elminin, təhsilinin və milli düşüncəsinin inkişafında mühüm rol oynayır.



Cümhuriyyətin böyük arzusu

1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılması ilə ölkənin qarşısında yalnız siyasi və iqtisadi deyil, həm də maarifçiliklə bağlı mühüm vəzifələr dayanırdı. Dövlət quruculuğunun möhkəmləndirilməsi üçün savadlı mütəxəssislərə ehtiyac vardı. Orta məktəblərdən ali təhsil pilləsinə qədər milli təhsil sisteminin formalaşdırılması qarşıda duran əsas məsələlərdən idi.

Məhz belə bir tarixi şəraitdə Azərbaycanda universitet yaradılması ideyası meydana çıxdı. Bu ideyanın həyata keçirilməsi isə asan olmadı. Universitetin yaradılması ilə bağlı müzakirələr aylarla davam etdi. Nəhayət, 1919-cu il sentyabrın 1-də parlamentin 70-ci iclasında Bakı şəhərində Dövlət Universitetinin təsis edilməsi haqqında qə-

nun qəbul edildiyi. Qanuna əsasən universitetin 1 sentyabr 1919-cu ildən açılmış hesab edilməsi nəzərdə tutulurdu. Beləliklə, 1 sentyabr Azərbaycan



təhsil tarixinin yaddaşına qızıl hərflərlə yazıldı.

Çətin sınaqlardan keçən universitet

Bakı Dövlət Universitetinin tarixi Azərbaycanın müəkkəb və ziddiyyətli tarixi ilə sıx bağlıdır. Universitet müxtəlif siyasi sistemlərin dəyişdiyi, cəmiyyətin ağır sınaqlardan keçdiyi dövrləri yaşayıb. 1920-ci ildən sonra ölkədə siyasi hakimiyyət dəyişsə də, universitet fəaliyyətini davam etdirdi. Sonrakı illərdə onun strukturunda və adında dəyişikliklər baş verdi. 1922-ci ildə universitet Azərbaycan Dövlət Universiteti adlandırıldı. 1930-cu ildə isə ali təhsil sisteminin yenidən təşkil

çərçivəsində universitet müstəqil institutlara bölündü. 1934-cü ildə universitet yenidən təşkil edilərək fəaliyyətini bərpa etdi.

Bu dəyişikliklər BDU-nun tarixində yalnız inzibati hadisələr deyildi. Universitet həmin dövrün siyasi, ictimai və ideoloji proseslərindən də təsirlənirdi. Buna baxmayaraq, elm və təhsil ocağı kimi öz missiyasını qorumağa çalışdı. Xüsusilə, milli elmi kadrların hazırlanması baxımından universitetin rolu getdikcə daha da artdı.

Bu günün BDU-su...

Bu gün Bakı Dövlət Universiteti artıq 1919-cu ildəki universitet deyil. Zaman dəyişib, elm dəyişib, təhsil texnologiyaları yenilənib. Lakin universitetin əsas missiyası - elm və təhsil vasitəsilə cəmiyyə-

yətə xidmət etmək - dəyişməz olaraq qalır. Hazırda BDU-da bakalavriat, magistratura və doktorantura səviyyələrində kadr hazırlığı həyata keçirilir. Universitetdə 16 fakültə fəaliyyət göstərir. Burada 25 min-

tet fəaliyyətinə iki fakültə - tarix-filologiya və tibb fakültələri ilə başladı. Universitetin ilk rektoru Kazan Universitetinin pro-

fessoru, tanınmış alim və cərrah Vasili İvanoviç Razumovski oldu. Universitetin təşkili üçün alimlərin Bakıya cəlb edilməsi, tədris proqramlarının hazırlanması, kitab və avadanlıqların əldə olunması istiqamətində ciddi iş aparıldı.



Maraqlı məqamlardan biri də odur ki, universitetin yaradılması haqqında qanunda Azərbaycan dilinin bütün fakültələrdə məcburi fənn

min dövrə Azərbaycanca təhsilə və ictimai həyata baxışın müntəzəmi xarakterini göstərən mühüm nümunələrdən biri idi.

kimi tədris olunması nəzərdə tutulmuşdu. Bu, o dövr üçün yalnız təhsil məsələsi deyildi. Bu, milli kimliyin və ana dilinin qorunmasına verilən siyasi və mənəvi əhəmiyyətin göstəricisi idi.

Qanunda qadın və kişilərin universitetə bərabər

əsaslarla qəbul edilməsinə

də imkan yaradılması xüsusi

diqqət çəkir. Bu müddəə ha-

Milli düşüncənin formalaşdığı məkan

Bakı Dövlət Universitetinin tarixini yalnız fakültələr, kafedrlər, auditoriyalar və diplomlarla ölçmək mümkün deyil. Bu universitet Azərbaycanın ziyalı nəslinin formalaşmasında mühüm rol oynayıb. Burada tarixçilər, hüquqşünaslar, fiziklər, riyaziyyatçılar, filoloqlar, həkimlər və digər sahələrin mütəxəssisləri yetişib.

BDU həmçinin Azərbaycan dilinin, milli düşüncənin və vətə-

tənpərvərlik ruhunun inkişafında mühüm mərkəzlərdən biri olub. Universitetin özünün də qeyd etdiyi kimi, fəaliyyətinin müxtəlif mərhələlərində bu ali məktəb yalnız elm və təhsil ocağı kimi deyil, milli şüurun inkişafına xidmət edən mühüm mərkəz kimi çıxış edib. Bu baxımdan, BDU-nun tarixini Azərbaycan cəmiyyətinin intellektual tarixindən ayrı təsvir etmək çətindir.

1969-cu ildən başlayan yeni mərhələ

Universitetin inkişaf tarixində 1969-cu il xüsusi mərhələ təşkil edir. Həmin ildən etibarən Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə ali təhsil və elm sahəsinə diqqət daha da gücləndi. BDU-nun inkişafında da yeni mərhələ başladı. Universitetin elmi potensialının artırılması, yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanması və maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi istiqamətində

mühüm işlər görüldü. Sonrakı illərdə BDU Azərbaycanın elm və təhsil sisteminə aparıcı mövqelərdən birini qoruyub saxladı. Universitetin yetirmələri ölkənin müxtəlif sahələrində - dövlət idarəçiliyində, elmdə, təhsildə, səhiyyədə, hüquq sisteminə, iqtisadiyyatda, mədəniyyətdə və digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərərək Azərbaycanın inkişafına töhfələr verdilər.

fələr. Silahların səsinin eşidildiyi, siyasi proseslərin sürətlə dəyişdiyi bir dövrdə universitet yaratmaq gələcəyə inanmaq demək idi. Çünki universitet bu gün üçün deyil, sabah üçün qurulur...

Yeganə BAYRAMOVA

İdmançılarımız kapoeyra üzrə beynəlxalq turnirdə 6 medal qazanıblar



Türkiyənin Samsun şəhərində keçirilən kapoeyra üzrə

beynəlxalq turnirdə Azərbaycan idmançıları 4 qızıl, 2 gümüş medal qazanıblar.

“Report” xəbər verir ki, bu barədə Gənclər və İdman Nazirliyi məlumat yayıb.

Fərid Səlimov, Şamxal Hüseynov, Raul Hüseynov və Bəhlul Nadirov qızıl, Davud Əli və Sübhən Rəhimzadə isə gümüş mükafata sahib çıxıblar.

Sona Ağayeva bürünc medal qazanıb

Azərbaycan bocciaçısı Sonə Ağayeva Cənubi Koreyanın paytaxtı Seulda keçirilən dünya çempionatında bürünc medal qazanıb.

Bu barədə “Report”a Azərbaycan Milli Paralimpiya Komitəsindən məlumat verilib.

BC2 kateqoriyasında mübarizə aparan idmançı 3-cü yer uğrunda qarşılaşmada dünya reytinginin 3-cü pilləsində qərarlaşan Cənubi Koreya təmsilçisi Ahyonq Çoya qalib gəlib.

Bu, Azərbaycanın paralimpiya hərəkatı tarixində boccia idman növündə Avropa



və dünya çempionatlarında qazanılan ilk medal olub.



Gəncə stadionu UEFA-nın 4-cü kateqoriyasına layiq görülüb. Bu barədə AZƏRTAC-a AFFA-dan məlumat verilib. Bildirilib ki, ikitillik ardıcıl

işin nəticəsi olan bu status stadionun daha yüksək səviyyəli beynəlxalq oyunlara ev sahibliyi etməsi üçün yeni imkanlar yaradır.

Təsisçi:
Yeni Azərbaycan Partiyası

Baş redaktor:
Aqlıx HƏSƏNOĞLU

www.yeniazərbaycan.com
mail@yeniazərbaycan.com
Ünvan: Bakı - AZ-1000, Üzeyir Hacıbəyli - 66

Telefonlar:
493-16-94
498-19-84

İndeks: 67100
Lisenzia: N-B-317

Tiraj: 4472
Sifariş: 1129

“Kapital Bank” ASC-nin Nərimanov rayonu filialı
h/h - 33080019443900419109
kod - 200093
VÖEN - 1500486601

Qəzet “Yeni Azərbaycan”ın bilgisayar mərkəzində yığılıb, səhifələnib və “Azərbaycan” nəşriyyatında ofset üsulu ilə çap edilib.

Qəzet 1993-cü ilin aprel ayından nəşr olunur. Məsul nəvbətçi:

Yeganə Bayramova